SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 45

Uredništvo Francuska 7 tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 29-190

BEOGRAD, UTOREK 7 NOVEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

NEKE ASOCIJACIJE NA TEMU OKTOBRA

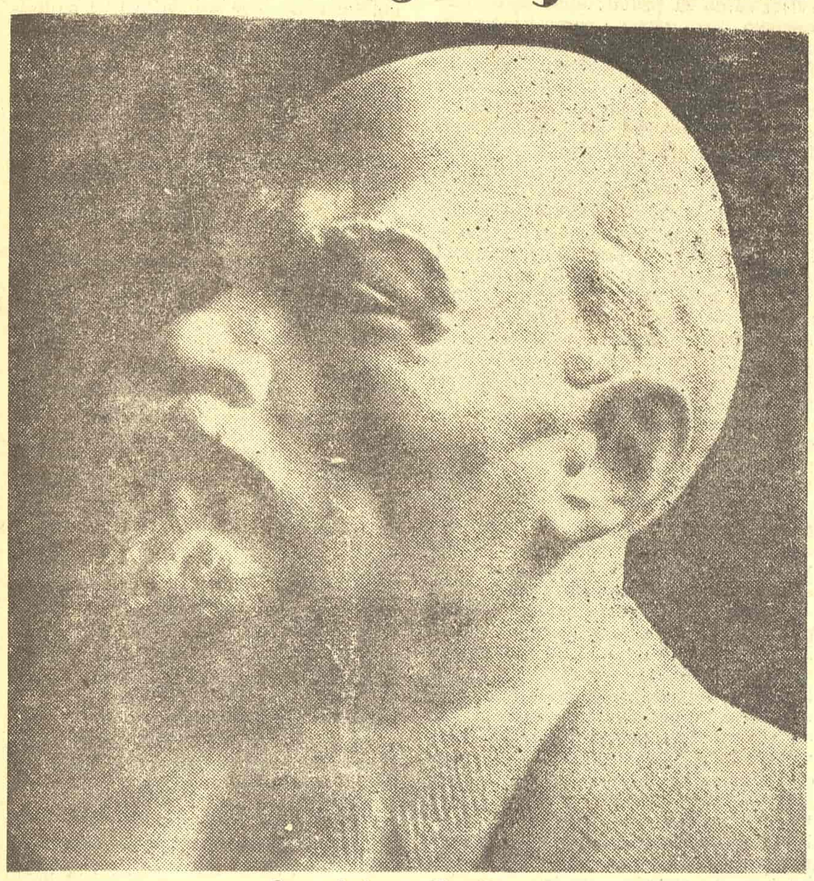

Grga Antunac: Lenjin

Prelistavao sam ovih dana nekoliko meni lično veoma dragih knjiga koje i po svome sadržaju i umetničkom kvalitetu, po istinitom odražavanju istoriskih zbivanja i života ljudi, spadaju u takozvana klasična dela sovjetske literature. Sve te knjige, na ovaj ili onaj način, sa manjim ili većim dometom, obrađuju jednu istu temu, jedan isti motiv — motiv Oktobarske revolucije, njene predistorije, njenih tokova, uspona i padova i, konačno, njenog pobedonosnog završetka. Kroz njih i preko njih, bilo da nam daju sliku držanja i raščenja inteligencije uoči Revolucije i u samoj Revoluciji (kao »Život Klima Samgina« od Gorkog ili »Hod po mukama« od Alekseja Tolstoja), bilo da nam verno tumače i prikazuju, i to u velikom sukobu i vrenju i pojedinaca i čitavih kolektiva, onu dvostruku seljačku dušu koju je tako genijalno u svoje vreme proanalizirao Lenjin (kao »Tihi Don« od Šolohova); bilo da nam daju sliku veličine partizanskog ratovanja (kao »Poraz« od Fadejeva) ili kretanja i učešća u revolucionarnim bitkama čitavih masa (kao »Gvozdena bujica« od Serafimoviča); bilo da nam daju velike likove heroja-omladinaca i revolucionarni doprinos u pobedi radničko-seljačke omladine (kao »Kako se kalio čelik« od Ostrovskog) ili lik pojedinačnog heroja-ratnika (kao »Čapajev« od Furmanova) — kroz sve njih i preko njih zrači velika i na umetnički način uobličena istina i slika o danima Oktobra. Svi ovi pomenuti pisci znali su i umeli da nam u navedenim knjigama ispričaju nadahnuto i uverljivo o tim danima, da nam prikažu čitavu galeriju likova pa i čitave narode, pojedince i mase, kroz glavne i sporedne događaje, na širokom platnu i u umetnički izabranom i obrađenom detalju.

To što je rečeno za ova, već klasična, dela sovjetske proze, važi i za poeziju. U nekoliko revolucionarnih poema Majakovskog, i naročito u nadasve dragoj poemi o Lenjinu, u »Dvanaestorici« Aleksandra Bloka, u divnoj poemi iz građanskog rata »Duma pro Apanasa« od Bagrickog, u nekim lirskim ostvarenjima Sergeja Jesenjina, Mihaila Svjetlova i Mihaila Golodnog — kroz tu i takvu životno istinitu i duboko nadahnutu poeziju skoro opipljivo se oseća dah Oktobarske revolucije, revolucionarni entuzijazam masa i revolucionarna atmosfera.

Kad čovek danas prelistava ili ponovo čita, po ko zna koji put, ove knjige ili pojedine partije u njima, ne može prosto da se otme jednom neobičnom mnoštvu asocijacija.

Trideset i tri godine je već prošlo od onog dana kada su prvi pucnjevi sa krstarice »Aurore« na Zimski dvorac najavili početak nove ere u istoriji čovečanstva. Trideset i tri godine je prošlo od čuvenog manifesta »Svima, svima, svima«, koji je preko etra poslala u svet radiostanica revolucionara, manifesta koji je obaveštavao međunarodni proletarijat i sve radne ljude da je vlast na jednoj šestini zemaljske kugle prešla u ruke sovjeta radničkih, vojničkih i seljačkih deputata, da je, konačno, u Rusiji probijen lanac svetskog imperijalizma i da je pitanje pobede socijalizma u svim zemljama prestalo da bude neki daleki san i postalo stvarnost tekućih dana i godina ...

Trideset i tri godine u životu pojedinaca obično ne znače mnogo. To su one godine koje se označavaju kao godine sazrevanja, sabiranja i bilansiranja dotad stečenog iskustva. Ali, trideset i tri godine razvoja jedne revolucije znače u pogledu iskustava, proveravanja i teorije i prakse, i reči i dela, neizmerno mnogo. U tom relativno kratkom razmaku i rasponu godina zbili su se tako čudesni i tako čudni događaji, da se čoveku, iole neupućenom u suštinu njihovu, u njihovu pravu i ničim zamaskiranu bit, može da zavrti u glavi.

Ova asocijacija, ova misao o čudesnim a i čudnim stvarima i pojavama u vezi sa Oktobarskom revolucijom, njenim značajem i njenim neocenjivim tekovinama, i daljom sudbinom tih tekovina, nije se rodila u meni ni slučajno ni iznenadno. Tražeći u ove naše mučne i teške, ali i časne dane istinu o toj Revoluciji, pod čijim su znamenjem konačno i naši narodi poveli a i danas vode jednu neravnu i u istoriji neviđenu borbu; tražeći izvore i uzroke, tako reći prapočetke svega onog što sam nazvao i čudesnim i čudnim, nužno sam, pored klasika literature, morao da se obratim i jednom od velikih klasika marksizma-lenjinizma — Vladimiru Iliću Lenjinu.

Prelistavanje već pročitanih knjiga nije skoro nikad neka jalova i uzaludna pasija, štaviše, to postaje jaka, ljudska potreba, naročito u današnje vreme koje nam nameće, hteli mi to ili ne, hiljade i hiljade raznovrsnih, novih i sve novijih problema. Kako toplo, kako prisno zrače velike umetničke slike i istine, likovi, reči i poetske figure klasika sovjetske literature! Kako je svetla, prodorna, plamena, duboka i nadasve istinita, proročka revolucionarna misao Lenjinova! Koliko istine i koliko poezije — a poezija i istina su nerazdvojne — i u jednom i u drugom, i u klasičnim delima literature i u klasičnim delima Lenjina!

I, odmah za ovom, rađa se i jedna druga asocijacija: nije li do sadašnje truleži u mozgovima sovjetske birokratske kaste, do sadašnje dekadencije i opadanja sovjetske literature, do revizionizma i do izdajstva po svim linijama došlo zbog izneveravanja istine, zbog izneveravanja poezije.

Na prvu godišnjicu Oktobarske revolucije Lenjin je u svom govoru rekao: »Mi smo uvek bili potpuno svesni ovoga: ako se desi da mi počnemo revoluciju koja izrasta iz svetske borbe, to se neće desiti zbog nekih zasluga ruskog proletarijata ili zbog toga što bi on stajao ispred drugih odreda; naprotiv, samo osobita slabost ,zaostalost kapitalizma i osobito teška vojnostrategiska situacija učinile su da mi usled toka događaja zauzmemo mesto ispred drugih odreda, čekajući dok ti odredi krenu, dignu se«.

U kakvom su skladu kontrarevolucionarne teorije o prioritetu ruske nacije i sovjetske države nad drugim narodima i državama sa ovim Lenjinovim rečima? U kakvom su skladu »teorije« sadašnjeg sovjetskog rukovodstva o državi i revoluciji sa osnovnim principima i učenjima Lenjinovim, iznesenim u njegovom klasičnom delu »Država i revolucija«? Zar ima ikakve veze s marksizmom-lenjinizmom, sa svetlim internacionalističkim idejama Marksa, Engelsa i Lenjina ,sadašnja spoljnopolitička praksa ekonomskog i političkog porobljavanja čitavog niza nacija i država u ime tobožnje »oslobodilačke« misije Velikorusa? Zar ima ikakve veze s marksizmom-lenjinizmom i marksističkim učenjem o ratu i miru sadašnja ratnohuškačka propaganda sovjetskih rukovodilaca i njihovih poslušnih satelita?

S druge strane, u kakvom mogu biti skladu klasična dela sovjetske literature sa stanjem koje vlada u savremenoj književnosti SSSR-a? Zar tradicije velike ruske književnosti iz perioda takozvanog kritičkog realizma, zar humanističke ideje Gorkoga treba da nastave takva tupa i za sve što je moralno i pošteno otupela pera, kao što je Nikolaj Virta, pisac scenarija za film »Peti udar«, koji bi trebalo da »pokaže« Tita i Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije kao nekakvu fašističku i reakcionarnu petu kolonu? Ili zar takvi amoralni ljudi kao Tihonov, Erenburg, Mdivani i dr., koji su koliko do juče bili u našoj zemlji i pisali jedno o herojskoj borbi naših naroda, a sada, po naređenju, pokušavaju da sve to zablate? Ili zar Fadejev, onaj isti Fadejev koji je napisao »Poraz« a danas se svojim postupcima sam odriče svoje vlastite istine i svog vlastitog dela?

»Mi smo morali početi našu Revoluciju — govorio je još 1918 godine Lenjin — u uslovima neobično teškim, u kojima se neće nalaziti ni jedna od docnijih radničkih revolucija ...«

Ne obesvećujući nijednog trenutka ovu veliku Lenjinovu misao od neocenjivog teoretsko-praktičnog značaja — razume se za sve one koji s v e s n o ne žele i neće o nju da se ogluše — moram da kažem da ona meni u današnjim prilikama i nehotice zvuči kao sarkazam. Umesto lakših uslova, o kojima je govorio Lenjin, revolucija naroda Jugoslavije našla se, danas u neuporedivo težem položaju baš zbog hegemonističke, beskrupulozne akcije ne imperijalizma — sačuvaj bože! —, nego Sovjetskog Saveza.

Na trideset i treću godišnjicu Oktobarske revolucije licemeri iz Moskve uputili su, na primer, narodima Jugoslavije (za čije se oni »dobro« tako revno u poslednje vreme staraju!) sledeću »čestitku« i »pozdrav«: »Pozdrav narodima Jugoslavije koji vode oslobodilačku borbu protiv fašističkog režima Titove klike, protiv lakeja imperijalizma!« To je sedma parola u nizu oktobarskih parola centralnog komiteta SKP(b) — valjda da nas potsete na onu iz rata kada su pozdravljali našu borbu protivu fašizma!

Koliko reči, toliko laži! Koliko »lepih« želja, toliko licemerja! ...

Asocijacije na temu Oktobra?

Da. Čovek bi mogao na desetke i stotine da ih nabroji. Ali, istina je tako opipljiva, tako očigledna da i sama sobom dovoljno govori.

Radi se o nesumnjivom i nepobitnom izneveravanju i marksizma-lenjinizma, i nauke, i literature, i istine, i poezije! Radi se, konačno, o izneveravanju Oktobarske revolucije!

Tanasije MLADENOVIĆ

OBNOVA DELATNOSTI SLOVENSKE MATICE

Božidar Borko

Slovenska matica, osnovana g. 1864 preuzela je na području slovenačke kulture iste zadatke kao i njene starije »posestrime« među Srbima i Hrvatima, Matica srpska i Matica hrvatska. Njena istorija mogla bi da bude odraz najviših nastojanja slovenačke literature i nauke, naročito za decenije pre Prvog svetskog rata. Nažalost, ova istorija nije još napisana, Joka Žigon obradio je samo početke Slovenačke matice u raspravi »Veliko pismo slovenske duhovne združitve« (Ljubljana 1935), a Janko Šlebinger postavio je spomenik njenom radu svojom bibliografijom Slovenske matice (za godine 1864—1930, Ljubljana 1930). Doba do Prvog svetskog rata svtkako je najsjajnije u istoriji Slovenske matice. Njen Letopis i Zbornik imali su funkciju prvog slovenačkog naučnog časopisa. Među njenim brojnim edicijama nalazimo mnoga popularno-naučna dela domaćih autora, koji su time prokrčili puteve slovenačkoj naučnoj publicistici i posebno domaćoj terminologiji iz svih grana nauke, a naročito iz prirodnih nauka. Pored toga, izdavala je Slovenska matica u prevodu klasičnu beletristiku slovenskih autora, a domaći pisci imali su u njenoj »knezovoj knjižnici« zadužbinu jednog ljubljanskog Mecene, značajnu zbirku u kojoj je izlazila proza najboljih pisaca krajem XIX i početkom ovoga veka. Uoči Prvog svetskog rata izdala je Slovenska matica roman J. Maselja -Podlimbarskog »Gospodin Franjo«, danas već zaboravljeno delo sa socijalnom i nacionalnom tematikom iz života Bosne, žestoku kritiku okupatorskog sistema u Bosni i Hercegovini. Zbog ovog romana austriske su vlasti Maticu raspustile i onemogućile joj rad sve do 1919 godine. Između dva rata izdala je Slovenska matica više dela velike naučne vrednosti, u prvom redu »Zgodovinu slovenskoga slovstva« France Kidriča, »Zgodovinu likovne umetnosti«, Izidora Cankara i »Sloveniju« Antona Melika. Nažalost, ova temeljna dela slovenačke naučne literature nisu još potpuna; dok se Kidričeva »Istorija«, zbog autorove smrti, neće nastaviti (Slovenska matica sprema novu istoriju slovenačke literature, na široj osnovi uz saradnju najboljih mladih stručnjaka), Cankarevo i Melikovo delo biće uskoro upotpunjeno novim sveskama. Od svetskih autora izašla su u izdanjima Slovenske matice »Rat i mir«, Lava Tolstoja, »Don Kihot«, Servantesa, Rejmontovi »Seljaci« više Šekspirovih dela u prevodu Otona Župančiča, dela Sofokla, Kalderona, Šoa i drugih.

Za vreme okupacije, Slovenska matica obustavila je svoj rad dobrovoljno, da bi posle oslobođenja nastavila u slobodi ostvarenje svojih zadataka. Međutim, poratne prilike sa strukturalnim promenama čitavog društvenog i ekonomskog života, nova organizacija izdavanja i rasturanja knjiga, a zatim poteškoće s hartijom — sve ovo ukočilo je njen elan. Za poslednjih pet godina Slovenska matica izdala je samo nekoliko knjiga, među njima Župančičev prevod Šekspirova »Koriolana«, »Predsokratike« Antona Sovre, »Matevž Visočnik«, roman Antona Ingoliča, »Kranjske komedijante« Bratka Krefta, izabrana dela jedne od žrtava nemačkog okupatora Tone Šifrera »Kmet in stvari« i pesničku zbirku Frana Elera »Koroške pesmi«. Ne samo stari prijatelji Slovenske matice, nego i današnji politički i kulturni rukovodioci želeli su da ovo naše zasužno društvo nastavi s intenzivnijim radom i da u novim prilika jače istakne značaj svoje tradicije ,u skladu sa potrebama slovenačke izdavačke delatnosti.

U osamdesetgodišnjoj istoriji Slovenske matice ova godina znači važan korak u novi život. Novi odbor s pretsednikom dr. Antonom Melikom, rektorom ljubljanskog Univerziteta, pristupio je odmah radu za obnovu izdavačke delatnosti. Oko odbora Slovenske matice sakupili su se, kao saradnici ,gotovo svi produktivni književnici i naučni radnici. Ohrabren interesovanjem koje pokazuje za delatnost Matice Ministarstvo za kulturu i nauku Narodne Republike Slovenije, i potporom koju pruža Matici Državni nakladni zavod Slovenije, odbor je na svojim sednicama u tančine proučio njen program za 1950—1951 godinu. Predviđeno je da do jeseni iduće godine Slovenska matica izda sledeće knjige:

Novu, bogato ilustrovanu svesku »Zgodovina likovne umetnosti« od Izidora Cankara, delo značajno i originalno po svojoj analizi umetničkog stila i u sintetičkom obrađivanju velikih epoha u slikarstvu, vajarstvu i arhitekturi Evrope. — Prvu knjigu izabranih članaka i eseja literarnog i kulturnog istoričara Ivana Prijatelja. Ova će knjiga, u redakciji Prijateljeva učenika i današnjeg naslednika na Ljubljanskom univerzitetu prof. dr. Slodnjaka, pored drugih dela, obuhvatiti i raspravu »O kulturnom značenju slovenačke reformacije«, vanredno dobro sastavljeni esej »Duševni profili slovenačkih preporoditelja«, studije o Prešernu, Stritaru, Aškercu, eseje o pesniku Murnu-Aleksandrovu i Cankaru i do danas neštampano predavanje o Otonu Župančiču. — Izbor pesama Silvija Strahimira Kranjčevića, sa originalnim tekstovima i prevodom pesnika Alojza Gradnika i sa uvodom i komentarom dr. Emila Štampara. — Iz slovenskih književnosti sprema se velika biografska studija o poljskom pesniku Mickjeviču od Jastruna, priređena prema najnovijem izdanju ovog dela. — Kao sledeća knjiga izaći će na slovenačkom »Uspomene« profesora Matije Murka, jednog od najistaknutijih slavista današnjice, koji će u februaru iduće godine dočekati svoju devedesetogodišnjicu. Ove su »Uspomene« zanimljive i zbog obilnog materijala u slovenačkom životu i kulturi za poslednje tri decenije XIX veka. Iz svetske književnosti sprema se u prevodu Frana Albrehta Geteova »Ifigenija« sa uvodom i komentarom dr. Frana Koblara. Ova se knjiga nalazi u štampi i ona će, sticajem prilika, jedina izaći još u toku ove godine. — Predviđeno je takođe da se izda nastavak »Zgodovine likovne umetnosti« od Izidora Cankara i druga knjiga monumentalne monografije »Slovenija« od Antona Melika, dalje »Istoriju Slovenaca« od Milka Kosa, zbornik u vezi sa četiristogodišnjicom prve slovenačke knjige, Danteovu »Božanstvenu komediju« u prerađenom prevodu Josipa Debevca, izabrana dela biologa Pavla Grošelja ,drugu knjigu eseja Ivana Prijatelja s člancima strane literature, itd.

U izdanju naučnih dela, Slovenska matica zauzeće mesto između Slovenačke znanosti i umetnosti i ostalih nakladnih zavoda koji izdaju popularnu naučnu literaturu. Njena naučna izdanja biće pristupačna širokom krugu intelektualaca, ali neće biti popularna u običnom smislu reči. Iz pesništva, dramatike i lepe proze izdavaće Slovenska matica u prvom redu velika klasična dela, ostajući u tom pogledu verna svojoj tradiciji.

S reorganizacijom Slovenske matice kulturni život u NR Sloveniji dobija ne samo novo izdavačko preduzeće, nego i novi centar svoje umetničke i naučne delatnosti.

Jubilej dva istaknuta umetnika

Dovidjenja na idućem jubileju

Smiša Paunović

Dva eminentna člana Narodnog pozorišta u Beogradu: Božidar Nikolić, član Drame, i Evgenija Pinterović, član Opere, proslavili su ovih dana svoj višegodišnji plodan umetnički rad na sceni: Nikolić — pedesetogodišnjicu, Pinterovićka — tridesetogodišnjicu. Nikolić ima za sobom dugu i raznovrsnu listu vrlo značajnih uloga, ali i pozornica; Pinterovićka ima takođe šaroliku listu istaknutih uloga, ali njen umetnički život »odvijao se« uglavnom na beogradskoj sceni.

(Crtež Džumhura)
Evgenija Pinterović

Boža Nikolić proslavlja svoju pedesetogodišnjicu u komadu »Posao je posao« od Oktava Mirsea, u ulogi Isidora Leša ,Evgenija Pinterović u operi »Pikova dama« u ulozi grofice. Ove uloge su slavljenici izabrali, kako sami k u, zato što su mogli u njima da daju računa i kritici i publici o celokupnom svome dosadašnjem umetničkom radu i što ih oni lično mnogo vole i sa neumanjenom ljubavlju uvek igraju.

U razgovoru sa Božom Nikolićem

— Ovu ulogu je nekada igrao vaš učitelj Pera Dobrinović? pitao sam ovih dana, između proba, Božu:

— Da, igrao je Pera u Novom Sadu, a i ja sam tada igrao u istom tom komadu ... Bilo je to 1907 godine Samo tada ja sam igrao sina Isidorova.

— Kakva je razlika u tumačenju?

— Teško je to reći. Veliki Dobrinović igrao je tako da je na svakoj pretstavi donosio poneki novi detalj, ma da mu je osnovna postavka bila uvek ista. Razlika između moga i Dobrinovićevog tumačenja je u tome što je Dobrinović, na vest o sinovljevoj smrti, postajao sasvim paralizovan, dok ja samo dobijam mali šok i trenutno gubim dah.

— Kad ste počeli svoju glumačku karijeru?

— Pa vi stariji novinari to znate kao i ja. Ali, hajde da ponovimo još jednom, kod Mike Stojkovića, u Kragujevcu, 1900 godine 10 januara. Igrao sam Milana u »Ljubavnom pismu« od Trifkovića. Mislim da je i Dobrica počeo svoju karijeru tom ulogom. Posle mesec i po dana igrao sam Kasija u »Otelu«. Ova druga uloga popela mi je platu od 30 para dinarskih, koje sam dobijao u vidu »kost-gelta« na 50 para, a malo kasnije i na jedan dinar. Posle šest meseci otišao sam iz Kragujevca kod Dragoljuba Simića-Keče, koji je putovao sa trupom po Srbiji.

— Kako ste se našli u Vojvodini?

— Bilo je to 1902 godine. Jedna starija glumica dala mi je preporuku za čuvenog člana doréolskog kvarta u Beogradu, Vasu Đemu, da mi omogući prelaz u Zemun. On je to učinio, pošto sam mu pred pisarima i žandarima izrecitovao i producirao čitav svoj komični mladalački repertoar: da ga uverim da sam »glumac«! »Preko« sam stupio u putujuću trupu Miše Miloševića. Putovali smo po sremskim selima, ali sam ubrzo promenio trupu i stupio kod Fotija Iličića sa kojim sam prokrstario sve naše prekosavske i prekodunavske krajeve, koji su onda potpadali pod Austro-ugarsku. Godine 1905 igrali smo u Petrovaradinu. Odbornici Srpskog narodnog pozorišta Matice srpske videli su me na sceni, zainteresovali se zašto nisam konkurisao za Srpsko narodno pozorište ... Zašto? ... Rekao sam im da nisam imao hrabrosti, jer Srpsko narodnog pozorište, u mojim mladalačkim umetničkim očima, izgledalo je za mene nedostižno ... A usto nisam imao ni potrebnu civilnu garderobu ... Rekao sam im to sve, ali su me oni ohrabrili i savetovali da se javim za idući konkurs. To sam i učinio. U Novom Sadu igrao sam za vreme staža od mesec dana svakog drugog dana novu ulogu. Pojavljivao sam se najčešće u ulogama staraca, ma da sam dotle igrao skoro uvek ljubavnike. Posle te jednomesečne igre primljen sam za redovnog člana.

— Najuspelije i najdraže uloge iz toga doba?

— Romeo u komadu »Romeo i Julija« i Robert u komadu »Čast« od Sudermana, Hljestakov i slične uloge.

— A u Zagrebu?

— Tamo sam bio 1910, 1911 i početkom 1912 godine. Direktor Drame bio je veliki pozorišni stručnjak Bah, muž Nine Vavre. Tu sam igrao, pored svojih starih uloga iz repertoara sa drugih scena, i nove uloge. Među

(Crtež Džumhura)
Boža Nikolić

njima i ulogu Ivana Gnadea Zrinjskog u komadu »Poslednji Zrinjski«, sina u komadu »Kakav otac takav sin« (sa starim Grundom, velikim zagrebačkim komičarom). U to vreme bio je na zagrebačkoj sceni i najbolji realistički hrvatski glumac Boršnik. Sa njim sam igrao u komadu »Izrael«. On je kreirao Izraela, a ja njegovog vanbračnog sina — Tiboa.

— Dolazak u Beograd?

— Posle Prvog svetskog rata, godine 1921, gostovao sam u »Ljubomori« od Arcibaševa. Igrao sam glavnu ulogu — Sergija Petrovića. Partnerka mi je bila Lidija Mansvetova. U istom komadu igrali su i Pera Dobrinović, Dobrica Milutinović, Aleksandar Zlatković, Žanka Stokić i drugi naši veliki stariji glumci.

— Najkarakterističnije uloge?

— U Kosorovom »Požaru strasti«: Ada. Dobrica je igrao oca Gušu, ja šćina — Adu.

— Prvi vaš značajniji uspeh u Beogradu?

— Kao Neko u »Ivkovoj slavi«. U ovom komadu igrali su u isto vreme i Ilija Stanojević-Čiča i Dimitrije Ginić-Čika Gina. Gina je i režirao komad. Posle ove uloge redaju se druge: Žan u »Gospođici Juliji« od Strindberga, Rozmersholm u istoimenom komadu od Ibsena, Petručije u »Ukroćenoj goropadi« Bulen u »Buridanovom magarcu«, Zdravko u »Đidi«, Sava Savić u »Protekciji« i niz drugih. Svoju dvadesetopetogodišnicu proslavio sam u »Đavolovom učeniku«, od Šoa, u ulozi Ričarda Dadžna ...

— Koliko ste ukupno kreirali uloga u svom glumačkom radu?

— Za trideset godina na beogradskoj sceni 150 do 160. A ranije u putujućim pozorištima i drugim još mnogo više.

— Od kojih glumaca ste najviše naučili, i šta?

— Na prvom mestu od Pere Dobrinovića, dok sam bio u Novom Sadu, gde mi je bio i reditelj, ali mnogo sam naučio i gledajući njegove genijalne kreacije tada i kasnije. On mi je bio najbliži svojim realizmom. Ali moram da vam pomenem i jednog drugog velikog glumca, koji je na mene imao izvanrednog uticaja: rano preminulog dramskog umetnika Andru Stojanovića. On je bio stariji od mene desetinu godina. Igrao je razne uloge, jer je imao neobično širok dijapazon. Bio je usto vrlo lep čovek.

(Nastavak na četvrtoj strani)

Kratke vesti iz inostranstva

Hans Holbajn (1497—1545): Toma Morus

MONOGRAFIJE O DIRERU, HOLBAJNU I UČELU

U engleskom izdanju Fajdon izišle su monografije »Direr i njegovo vreme« od V. Vezolda, »Slikarstvo H. Holbajna« od P. Ganca i »Učelo« od Dž. Pop-Heneseja. Svaka od ovih monografija sadrži bogat izbor reprodukcija kao i katalog umetnikovih dela.

NOVA KNJIGA O BERNARDU ŠOU

U izdanju »Filozofske biblioteke« u Njujorku izašla je knjiga »Pravi Bernard Šo«. Knjiga pretežno pretstavlja prikaz Šoa kao čoveka, obiluje anegdotama i fotografijama iz života engleskog satiričara, a ne pretenduje na ozbiljnu studiju Šoa kao pisca. Pored toga, knjiga sadrži iscrpne podatke o svim pretstavama Šoovih komada i svojstvenosti mnogih njegovih karaktera.

FILM PREMA POZORIŠNOM KOMADU BERNARDA ŠOA

Poznati komad Bernarda Šoa »Androkle i lav« prerađen je za film. U ovom filmu igra nekoliko najboljih međunarodnih glumaca, među kojima poznati američki pevač i dramski umetnik Frank Sinatra. Film se snima u Velikoj Britaniji, a režija je poverena Francuzu Gabrijelu Paškalu.

GRAFIČKI RADOVI PESNIKA VILIJAMA BLEKA

U Londonu je izišla knjiga grafičkih radova engleskog pesnika Vilijama Bleka. Autor knjige G. Kensa, odličan poznavalac pesnikova dela, ukazao je na raznovrsnost Blekove grafike kao i na njenu prisnu povezanost sa Blekovom poezijom.

BALZAKOVA PISMA PORODICI

Francuska izdavačka kuća »Albin Mišel« objavila je povodom 150-godišnjice smrti Honore de Balzaka jedan dokumenat značajan za poznavanje ovoga velikog romansijera — »Balzakova pisma porodici«, sa uvodnom studijom i napomenama Valtera Skota Hastingsa, profesora modernih jezika na Univerzitetu u Prinstonu. Francusko izdanje ove zbirke uglavnom sadrži pisma koja je Balzak upućivao svojoj majci i sestri Lauri de Sirvil. Tu se nalaze i retka pisamca upućena šuraku Sirvilu i njegovoj deci Sofiji i Valentini Sirvil. Profesor Hastings uneo je u ovu zbirku i čitavu seriju pisama koja je Balzakov majka pisala svome sinu.

Pisma koja su ovde objavljena obuhvataju ceo Balzakov život. Prvo pismo koje se u zbirci nalazi pisao je Balzak 1 maja 1809 godine svojoj majci; tada je imao 10 godina i bio učenik šestog razreda u koledžu Vandom. Poslednje pismo upućeno je šuraku, jula 1850, na nekoliko nedelja pred smrt. Jedino je potpis Balzakov, a pismo je pisala njegova žena.

Ta knjiga je — piše u pregledu izdanja — prava autobiografija; sam Balzak u svojim snovima i realnosti otkriva se bez izveštačenosti iz ove prepiske.

Mi tu čitamo njegov sopstveni roman koji nije pisan za publiku, i koji nalazimo u ovoj prepisci, intimnoj i često bolnoj. To je takođe hronika razočarenja i nesreća Balzakove porodice. U prepisci čitalac će upoznati slike enterijera, slike starog Pariza iz doba 1819—1820, u kojima se već afirmira dopisni genije autora »Ljudske komedije«.

Za mnoge ljubitelje Balzaka ova pisma biće potpuno nova. Više od sedamdeset pisama iz ove zbirke doista to i jesu, pošto su dosada objavljena jedino u američkom izdanju koje se sada pojavljuje i u Francuskoj.

Neka od tih pisama objavljena su u poslednjem broju pariskog književnog lista »Le nuvel literer«.

FRANCUSKA »NAGRADA ZA ČASOPIS« ZA 1950

Ovogodišnja francuska nagrada za časopise dodeljena je marseljskom časopisu »Kaje di sid« (»Sveske sa juga«). Osnovan 1925, ovaj časopis u toku trideset i sedam godina svoga izlaženja odigrao je značajnu ulogu u francuskoj književnosti. Tristoti broj časopisa donosi zanimljiv izbor neobjavljenih pesama Viktora Iga, kao i jedan osvrt, takođe neobjavljen, Sarla Pegija na Igovu poeziju. U obilnom sadržaju ovoga broja naročito privlače pažnju esej Žana Kasua o poetskom delu O. V. Miloša i odlomci iz neobjavljenog dnevnika Valerija Larboa o Marselju. Od mladih pesnika, kojima je časopis uvek poklanjao naročitu pažnju, nalazimo stihove Lik-Andrea Marsela i Žana Malrijea.

BELGISKE »NOVINE PESNIKA«

Oktobarski broj belgiskog mesečnog lista »Novine pesnika« («Le Journal des Poetes»), koje su namenjene isključivo poeziji, zanimljiv je i raznovrstan. List na uvodnom mestu donosi pesmu Žana Kasua »Triumf«. Od prevoda iz svetske poezije u ovom broju čitamo stihove čileanskih pesnika Julija Barenečea, Angela Kručaga, Santa Marije, Humberta Diaza Kazanueve, Vinsenta Huidobra, Salvadora Rehesa i Pabla Nerude, kao i lep izbor tradicionalnih pesmica »hai-kai« od japanskih klasičnih i savremenih pesnika. Među kritičkim osvrtima ističu se članak Fernara Verhezna o francuskom pesniku XVII veka Teofilu Viou i »Folklorna pesma u Enou i Liježu« od Rožea Pinona.

Jedan od svojih idućih brojeva »Novine pesnika« posvetiće u celosti jugoslovenskoj poeziji.

ZBORNIK O ŠATOBRIJANU

U Parizu je objavljen zbornik »Šatobrijan: knjiga stogodišnjice«. U ovaj zbornik za koji francuska kritika veli da pretstavlja jednu od najboljih knjiga o velikom piscu, ušli su eseji objavljeni pretprošle godine, povodom proslave stogodišnjice Šatobrijanove smrti. Među esejima ističu se »Romanopisac: od Načeza de Abanseraža« od Luja Martena-Šofijea, »Bretonska mladost« od Žorža Kola, »Putnik« od Amedeje Utrej, »Starost Renea« od Mari-Žan Diri, »Memoari« od Morisa Levajana i dr.

IZDAVAČKA DELATNOST U SVETU

List »Das Antikvarijat« objavljuje podatke prema kojima je, po računima statističara, dosada na svetu izišlo oko 55 miliona samostalnih izdanja knjiga. Taj broj obuhvata sve knjige od Gutenberga pa nadalje, štampane u svim zemljama sveta. Dvadeset i šest velikih biblioteka na svetu čuva oko 50 miliona knjiga. Najviše ih je sakupljeno u Kongresnoj i saveznoj biblioteci u Vašingtonu, koja broji približno osam miliona knjiga.

FILM O ŽIVOTU VENSANA VAN GOGA

Posle uspelog kratkog filma o slikarskim delima Van Goga, koji je snimao Francuz Alen Rene, sada se u Britaniji snima veliki umetnički film o Van Gogovom životu, na osnovu obimne dokumentacije i istraživanja umetnikovih biografa. Reditelj filma je Herbert Vilkoks, a ulogu Van Goga igra Trever Hauard, poznati britanski glumac.

Povodom smrti Bernarda Šoa

Isidora Sekulić

Osobito je zanimljiv slučaj analitičara i kritičara koji su postali autentični stvaraoci moćne literature. Mi bismo ovde spomenuli Francuza Sent-Beva, i onda dva, kako hoćete, Irca ili Engleza, Svifta i Šoa. Kada su pre nekoliko godina Irci počeli sasvim ozbiljno da rade na otcepljenju u samostalnu republiku, Šoa su Amerikanci pitali o njegovu nacionalnom osećanju u intimnom smislu. Šo je odgovorio u uglednoj američkoj reviji Atlantik ovo: (citat je po sećanju, ali po dobrom sećanju). »U Irskoj sam živeo dvadeset godina, a u Engleskoj sedamdeset. Ali ono manje je bilo prvo«. Zatim su se rđavo proveli i Irci i Englezi u tome člančiću, kao otprilike u Šoovu komadu Džona Bula Drugo ostrvo. Vratimo se na temu. Sent-Bev je počeo sa stihovima i prozom fikcije. Pa je prošao kroz komiku i tragiku poraza kao pesnik. Odjedared su iskustva isterala na površinu kritičarske sposobnosti promašenoga pesnika. Sa u neku ruku razorenim kvalitetima književnika u sebi, Sent-Bev se reorganizuje, i postaje moćan kritičar umetnik. Jedno vreme je doduše još prkosio i radio obe brazde, ali umetnička mašta polako postaje moćna na njegovoj interpretaciji tuđih knjiga i čuvenih društvenih pokreta. U tananim psihološkim kritikama, na osnovi biografskih podataka, Sent-Bev je doista stvarao ličnosti raznih pisaca i boraca.

Dva Irca, Svift i Šo, daleko su jači i burniji obrasci slučajeva sličnih onome Sent-Beva. I to su pisci složenih sposobnosti, i koji su takođe počinjali pisati sa onoga kraja koji nije pravi. Obratno Sent-Bevu, Šo će kroz kritiku dospeti u tvoračku književnost. A Svift, kao i Sent-Bev, počeo je s poezijom, i brzo ostavio poeziju. Ne zato što mu je pesnik Drajden kazao: »Rođače Svifte, nikada nećeš biti poet«, nego tako što je u Sviftu ostala osobena rušilačka, otrovna strast. Još uvek kritičar, Svift raste kao orkan, cepa i kida, nakazi ljude, talente, ustanove, naciju, čovečanstvo. Što sarkastični gnjev više u njemu mahnita, to više on oseća da mu je sve potrebnija stvaralačka snaga. A što stvaralačka moć njegova postaje više aktivna, ritam razgaranja sve se više podvrgava službi reljefnosti izraza i stila. Iz toga košca, kako je poznato, izašla su Guliverova putovanja, delo mašte kakve svet dotle nije video. Mašta Sviftova je najzad našla formu u kojoj će se, pod maskom skaske i zabave, skriti strahoviti Sviftov gnjev, ničim nezadovolji njegov gnjev, kakvi su bili gnjevovi starozavetnih proroka. Tvoračka moć Svifta do kraja je ostala gorka i otrovna. Najzad, poznato je, degenerisala je u cinizam sa mržnjom, i tada je došlo do sloma i tvorca i kritičara u Sviftu. Analitičar i kritičar je pomerio pameću, i ubio i stvaraoca. Sa tim tvorcem umro je i jedan od najjednostavnijih, a najreljefnijih stilova, uza svu prostotu. Metafore su obično snaga stila. Čuveni Englez, dr. Džonson, čitajući Svifta, uzvik nuo je poznatim svojim stilom koji jeste nosio metafore: »... i ta hulja nigde da upotrebi bar jednu metaforu«!

Šo je počeo karijeru kao odlučan socijalist, kritičar pozorišta, i još pre muzike. Darovi Šoa kritičara i Šoa stvaraoca već su se dosta rano združivali, a Šo ih je potom virtuozno združio. Rekosmo virtuoz, ne uzalud. Šoova umetnost je stalno bila, i donekle i do kraja ostala vrsta vrlo darovite virtuoznosti. Potpuno nov njegov dramatski dialog, mnogo različit i od čuvena Ibzenova, življi i svežiji, jeste bio umetnost. Ali hod njegovih argumenata, njegovi silogizmi, od virtuoznosti su stvoreni, ako ne uvek, dosta često. Uzmite ovaj primer, od nas dosta sažet, iz jednoga komada. »Meni je Ana jedina inspiracija«. — »Oženi se njome, i prestaće biti inspiracija; biće ti kao tanjir toplog peciva«. (U Engleskoj, uz podnevni čaj, velika poslastica.) — »Hoćeš da kažeš postala bi mi ravnodušna?« — »Ah ne! ko bi bio ravnodušan prema tanjiru toplog peciva! (Tu je već logička i tematska iskliznutost.) Nego bi onda počelo i što drugo da te inspiriše«. — »Ti ne znaš šta je to ljubav«. — Naprotiv; ja volim i tvoju Anu; samo neću da budem budala ljubavi«. (Tu bi sad morala doći ekspertiza: šta je to budala ljubavi? budala sam sobom? budala žene? budala ljubavnog osećanja? budala iluzija uopšte? i tako dalje.) Šo virtuozno i zanimljivo otklizne sa šina tematike kao takve. — Znaš li ti, kad ženama ne bi trebao naš rad, i kad bismo mi muškarci jeli onaj hleb koji ostavljamo njihovoj (njihovoj!) deci, one bi nas ubijale kao ženka-pauk svoga mužjaka, kao pčele trutove. I tako bi nam i trebalo, kad ne bismo bili kadri za što bolje«. — (Danas već zastarelo filozofiranje.) A zatim, i pitanje: šta je ono »bolje«? U kakvoj relaciji bolje? Niko ustvari ništa ne pita, smej stiže smej... I akuratno, posle Ibsena vi ne spavate celu

Džo Devidson: Bernard Šo

noć; posle Šoa, još ponovite, uz smej, neki njegov poslovički paradoks, ili neku smelost njegova jezika, i mirno spavate celu noć. Šo nije bio društveni reformator, i postao je, vremenom,

Društvu Fabijevu gost, ali je bio grandiozan reformator scene, teatra. Pamet njegova, kao i Sviftova, satanska, ali u ustima Šoa čitav registar raznih jezika, jezičnih i nejezičnih. Šo je bio i dobroćud.

I tako onda ima veliki broj kritičara koji Šou odriču da nosi u sebi sasvim jasno tvoraštvo, originalnost umetnika. Francuska kritika je u tom smislu porazna. I zbilja je Šo u svakoj svojoj drami i kritičar iz te i te rubrike, i engleski javni predavač u nedelju posle podne, ali sigurno književnik od vrlo visokog ranga i vrlo vešt inscenator. Sve zajedno, on je bizarna vrsta artista, ponekad malo nametljiv, ponekad međutim i malo poet. Irac se, tamo tridesetih godina ovoga veka, setio i tajni u čovekovu unutrašnjem životu. Ima »iršline« u Jovanki Orleanki, u komadu Suviše istinito da bi bilo dobro, u Metuzalemu. Dobar deo njegovih čisto socijalnih drama, ipak, nije drugo do darovito stilizovan niz pamfleta, no stilizacija ta sama od sebe pogađa u dramski oblik, jer je kod Šoa ne samo hod zapleta, nego i hod raspleta u samim dodirima krajnosti, nesrodnosti, susretu vrućeg i hladnog, u nekoj prštavini. Samo, sve to nije tako opasno kao kod Svifta. Izlije se hladna voda po usijanom gvožđu, cvrči, puši se, ustrče se ljudi — ali poginula je samo voda. Naravno, i ta voda isprska vrelom parom svakoga ko se ma najmanje približi. Šoova socijalna drama nekog prži, nekog seče. Društvo je, sem drugoga, i trg taština i gluposti i ludosti, a Šou uvek treba pregršt materijala. Većina Šoovih drama, tako, i ispada komedija. No tako Platon, na usta Sokrata, kaže da je, na kraju krajeva, komedija i tragedija svejedno, Šo nije nikada lakrdijaš, ozbiljan je i kad lakrdija. Teško mora biti umetničko sintetisanje ta dva fronta, stalno. Šo doista i nije nikada smiren i ispražnjen kroz svoju dramu.

Svift je artistički buran i besan, i biva da karikira sam ideal za koji strada. Šo mirno pobira i niže svoje paradoksne konstatacije, gleda kako neko krha vrat, ili se pravi komičan u ime nekih tobožnjih načela ili vrlina, i karikira najzad najuspelije ono, što bismo mislili da baš ne vredi karikirati, ali posle vidimo da je vredelo. Sviftu je sve tamno i prokleto, i on u igračke ume metnuti tragediju sveta. Šo nema ni toliku maštu, ni toliku strast. On ne može da obuhvati i postavi svet u celini, ni lud svet, ni pametan, ni srećan ni nesrećan. Njegovo je da vidi ludilo šrafova i konvencija u društvenim organizacijama, i bube u ljudskim građama, i da onda generališe komediografski, da izvlači film dedukcija apsurdnih, i toliko neočekivanih, da je ta neočekivanost sama sobom dramska. Major Varvora iz Armije spasa ljudskih duša, uzima novac od fabrikanta topova. I besmisleno, i neizbežno. Smejte se, ljudi! Šo ima strasno zadovoljstvo nad besmislom, iako se ume naljutiti, i poniziti prezirom gore nego udarcem, Englezi, svi od reda, zabavljaju se kraljevski nad besmislom. Imaju i nekoliko knjiga Poezije besmisla. Šo je virtuoz da pretvori iskustvo u humbug, celishodnost u necelishodnost, i pravi je artist u raskalašnosti sa kojom to čini. Čovečnost i ozbiljnost ovog čudnog kritičara i tvorca potvrđuje, u prkos svemu rečenom, njegov prost, neposredan, logičan ,odgovoran dialog, koji uglavnom i nosi Šoovo pozorište.

Zanimljivo je još napomenuti da pri tako složenim individualizacijama talenata dosta strada figura čoveka u piscu. Kalupi talenata njihovih ne dolaze gotovi, nego se već u zrelom i u pun rad otisnutom čoveku krhaju i mrve, uobličuju i srastaju. Ti ljudi dugo ne znaju gde im je težište; ne znaju gde im je pravi izvor nemira; podozrivo gledaju oko sebe i o ljudima govore samo u trećem licu množine. Za talenat i rad je taj proces od koristi, ali tragovi od lomljenja ostaju na čoveku. Tri vanredna književnika, o kojima je ovde bilo reči, nemaju mnogo čari kao ljudi. Čovek čita Bajrona, i sve pruža ruku da domaši briljantnu, čarovitu ličnost. Sent-Bev je simbol čoveka, koga se je dobro pribojati i kad je pravedan i kad je nepravedan. Nesrećni dekan Svift stoji kao građonosni oblak nad svojom igračkarkicom. Šo je najvedrije neprijatan u svojim »prijatnim« i u svojim »neprijatnim« dramama. I simpatično je nezgodan i u svojim predgovorima, u kojima vas i ceo svet pretrese. Kaže, recimo, da »mrzi siromaštvo«, ali zaboravi da kaže da mrzi i bogatstvo. Satanski je šarmantan u svojim dramama gde satirično filantropski sleže ramenima nad budalama, koje doduše žali, ali koje su zato baš i dobre za njegovu dramu što im ni saveta ni pomoći nema. Da, borac nije bio Šo, ali sjajan čovek teatra. Filosofija njegova nije velika, ni trajna, ali teatar mu je bleštav, i književno delo znamenito.

Bilten moralnog stanja nekih pisaca

NOVA „PJESMA" DORE GABE

Dušan Kostić

Riječ je, u stvari, o moralu. O moralu pisca »probuđenog dijela naroda«, O piscu koji nema morala, koji ga, možda, nikad nije ni imao. O Dori Gabe je riječ — poznatoj bugarskoj poetesi.

U sofiskom »Literaturnom frontu« objavljena je nedavno »pjesma« Dore Gabe, s dramatičnim naslovom koji je ujedno i parola, odnosno uzet je iz parolâ bugarskih kominformovaca, i svih kominformovaca pod kapom nebeskom: »Nema mjesta za titovce«. Nema, naime, mjesta u svijetu — bibliski bog je, znači, stvarao i stvorio svijet samo za pravovjerne kominformovske duše, njima i samo njima dodijelio rajsko naselje i sve ostalo što je svetačkoj i pravovjernoj duši ugodno. Dora Gabe »pjeva« o tome: bila je ona na Dedinju, tek bješe rat završen ,a Beograd još gladan i bos. I sjeća se Dora Gabe: tada je iz Sofije poslano na poklon oriza, brašna, cigara. Bila je sa ostalima kod Tita »spokojno su razgovorali« i ne znajući, avaj, šta se krije iza »tamnog čela« — zamisao o pogibiji bugarskoj, o zlu i pokori. »Vi, titovci, kopali ste već tada jamu za nas, a zttim padoste u nju!« — likuje dalje Dora veoma, nadahnuto«, »umno«, »slikovito«. I zna ona: neće nam, vala, pomoći ni logori ni zatvori pred ogromnom narodnom bunom koja, veli, raste.

To je sadržina »pjesme«. Očigledno standardna, tako standardna da je potpis Dore Gabe gotovo irelevantan. I ne govorimo ovdje o pomenutoj pjesnikinji zato što je napisala i potpisala gornju sadržinu u formi nekakvih stihova. Danas tamo potpisi vrlo malo znače, ne znače skoro ništa ni oni koji ih stavljaju na hartiju — bogovi imaju svoje zamisli i svoje planove, i šta je za njih tamo nekakav takav!... Glavno je da klima glavom i da uslužno povlađuje, da je pokoran, u zaprezi. Irelavantan je, zaista, njen potpis. Jer smo već navikli da vidimo kominformovske pisce savijenih leđa i pognutih šija, da ih gledamo kako na inform-bazaru krčme izdašno svoju savjest za jevtine pare i budzašto, čak i oni kojima je nekad bilo stalo do savjesti i svijetla moralna lika. Ali ona, baš ona, tj. Dora Gabe i njena zadnja »inspiracija« daju čovjeku povoda da se superiorno osmjehne nad jednom moralnom mizerijom u pravom smislu riječi — mizerijom i onoga kome su potrebni ovakvi stihova-ćorci i onoga ko ih je na brzu ruku (i na silu boga) sklepao... smjernog dodvorenja radi.

Dora Gabe se sjeća, recimo, oriza, brašna, cigara. Jedino to vidi ona danas svojim duhovnim, pjesničkim očima. Toga se jedino ona sjeća. Razumljivo — poklon, makar i skroman, ne zaboravljaju naši ljudi. Pogotovu kad je od srca, kad je bratski, kao što je i bio. Ali, dozvolite, ni patnje se ne zaboravljaju, ni krv, Doro Gabe! Krv je upečatljivija od oriza — njene lokve kojih je toliko bilo po našim stranama još uvijek gore gnjevnim irisima očiju. Dora Gabe se, eto, ne sjeća. A ja se, naprimjer, sjećam još uvijek, i tako se intenzivno sjećam bugarsko-fašističkih prethodnica na Tari, topota njihovih konja za leđima u gorkim danima Pete ofanzive. I one njihove prostačke psovke napisane na jednom skromnom spomeniku u aranđelovačkom grobju — bahate, zagrižljive, mrske... na račun istih ovih ljudi za koje, opet, poslije ne mnogo godina »nema mjesta« na kugli zemaljskoj! A šta da kažem za one što su pobjegli sa strelišta, što su umakli borisovskom konopcu, čija su ognjišta ostala pusta i samotna, koji su ostali bez ikoga i bez ičega? Jeste li čuli, gospođo Gabe, za Bojnik? Samo za Bojnik — pitomo selo na domaku Radana, u Jablanici, na jugu Srbije? Slušajte. Preda mnom je rukopis jednog očevidca, Milivoja Perovića, koji u »Hronici o Pustoj Reci« piše:

»... U dvorištu škole okupili su najzad celo selo. Bilo je oko sedam stotina duša. Od toga ni puna stotina muškaraca, i to mahom stariji. Ostali su bili žene i deca. Oko pedesetoro dece ispod pet godina. Bilo je dvadesetak žena u drugom stanju... Naterali su ih da sednu na sneg, u polukrug. Svuda naokolo bile su jake straže sa naperenim puškama.

Prvu grupu od njih šestoro izveli su van sela u mutni dan na jednu, dubokim snegom pokrivenu livadu. Zatim su priredili trke na konjima. Za rep svakoga konja povezali su po čoveka. Nekome je omča bila oko vrata, nekome za konopac svezanih ruku. Dugo je trajala ta trka po livadi. Vrištali su konji, jaukali ljudi, pevali su i podcikivali vojnici. Privezani su neko vreme trčali, posle su ih vukli pobesneli konji, polumrtve, izubijane, zalepljene u sneg i blato. Kako je koji malaksavao ili kad bi se vojniku dosadila igra, ubijao bi iz puške svoga, otsekao konopac i ostavljao ga. Najduže se držao kmet. Kad je ostao sam, vojnici već behu izgubili interes za ovaj način zabave, trebalo je izmisliti nešto novo. I dosetiše se. Privezaše ga u isto vreme za dva konja, po jednu ruku i nogu za svakoga. Okrenuše konje u raznim pravcima i ošinuše...

— — — — — — — — — — —

Za celo to vreme ,već nekoliko sati, narod je i dalje sedeo u blatu i snegu i čekao svoju sudbinu... Prvi zimski sumrak poče da biva krvavo crven. Počeli su da pale selo. Zapovest je bila da ni kamen na kamenu ne ostane. Kroz ulice su brzo promicale plamene zublje. Iz kuća je prvo sukljao crni dim pa se u njemu rađao jezičak plamena. Zatim je plamen postajao sve bešnji, crveno krvav, lizao je po dnu neba, mlatio desno levo povijen vetrom. Plamenova je bilo sve više i uskoro je celo selo buktalo ,pucalo, rušilo se, proždirao ga plamen.

Pred ljudima su nameštali mitraljeze, jedan, pa drugi, pa treći. Uvlačili su polako redenike. Postrojeni seljaci, gusto opkoljeni naperenim puškama i bajonetima, morali su da gledaju pravo u mitraljeze. Videše, oko jednoga se za momenat stvori neka pometnja. Jedan je mitraljezac odbio da puca. Kao lud skočio je na podoficira koji mu je naređivao. Onesvestiše ga udarcima i svezaše, neko je vikao: »Stavite ga tamo u gomilu«... Tada sam podoficir, crn, zakrvavljenih očiju leže za mitraljez i ne čekajući komandu pritište obarač... Odmah mu se pridružiše i ona druga dva. Troredi ljudski stroj je lagano kao otkos padao po zemlji.

Kad su svi bili pali, mitraljezi počeše da štepuju unakrst preko lese leševa. Dugo i besno su tutnjali, dok se iz mrtve gomile više nije čuo ni glasak, nije video ni pokret...

Bara je bila crvena od krvi. Požar je jasno osvetljavao razbojište i crveneo nebo, crveneo reku ispod mosta, crveneo lica ljudi.

Poterali su zatim i žene na isto mesto gde su streljali ljude. No nikako nisu mogli da ih urede, mrak je već bio, one su se stalno spoticale preko leševa ljudi. Mitraljezi su bili već spremni. Opet su počeli svoju dugu, strašnu pesmu. Kosili su žene i decu i pokosiše ih... Stišavao se vrisak dece... Žene su krvavim grudima padale preko njih i pokrivale ih...

Danica Janković se poradala za vreme streljanja. Ujutru su je našla mrtvu u gomili. A pod njom dete, još pola u njoj...

Žena Velka Mrkovića ležala je mrtva. Pod njom behu dvoje dece. Mlađe, od godine dana je bilo mrtvo, isti kuršum koji je ubio njegovu majku oduzeo je i njemu život. Ujutru su ga našli, još uvek je držalo okrvavljenu majčinu sisu u ustima. Drugo dete su našli ujutru ispod nje — živo. Celu noć je preležalo u snegu pod mrtvom majkom u zagrljaju sa mrtvim bratom...

Cana Ilijina bila je izvedena na streljanje sa troje dece. Mrtva, obuhvatila je rukama i zagrlila sve troje: desno i levo su bili mrtvi, samo je ono u sredini bilo živo.

Darka je ležala preko čerčice. Nijedna nije bila povređena. Tada dođoše i do nje i slomiše joj ruku u ramenu. Kad su otišli dete je govorilo:

— Mamo, studeno je, turi me u ljuljku, mamo...

Tu je preležala celu noć. Kasnije je zdravom rukom podigla dete, stavila ga na gomilu mrtvih žena i zamotala u njihove haljine. Tu je i zaspalo.

Ujutru su ih sve u jednu rupu sahranili seljaci iz Pridvorice, kojima je bugarski komandant naredio: »Idite, sahranite Bojnik, a vas će Đinđuša« — susedno selo...«

Ne, ne sjeća se toga Dora Gabe. Sjeća se samo oriza. Ona može čak i da uzvikne: »Ali šta se to mene tiče, šta ja imam s tim! To su, zna se, bugarski fašisti«... Jeste, to su počinili fašisti, nije to učinio bugarski narod kome je stalo do bratstva s našim naro-

(Nastavak na 4 strani)

TRI GRADA NA ZAPADU ZEMLJE

(Bilješka s puta)

Grga Gamulin

Rovinj, 21 septembra

Gledao sam sa broda stari grad kako raste iz mora: uske visoke kuće sa smeđim krovovima. Pokušavao sam da zamislim kako je vrijeme sakupilo ove ljude na poluotoku, posagradilo gomile kamenja i crkvu sa zvonikom na vrhu.

Modrom je površinom dolazio vjetar sa pučine. Preko valova i zelenih krošnja na otočićima, kako je blagim dodirom prelazio preko ravnih krovova! Iznad krovova čitava šuma dimnjaka! Bilo je već kasno popodne, ali boje su na kućama još uvijek bile blijede. Možda su ih vjetrovi i morska sol izblijedjeli i isprali ili ovi široki prostori kojima se ne može sagledati kraja.

Na obali me zapljusnuo žamor nerazumljiva narječja: polako sam razabirao pojedine riječi i ulazio u život luke. Kao da sam u kakvom gradu Dalmacij — Nosači, mornari, ribari i mnogo djece mršavih, golih, crnih tjelesa sa bijelim kosama izgorjelim od sunca. Iza ječa bučni zvižduk broda što odlazi.

Luke naših primorskih gradova dočekuju nas, poput dragih žena, sa raširenim rukama svojih lukobrana. Pune su mirisa katrana sa lađa i blizih skverova i onih, što dolaze iz skladišta i sa stovarišta. Luke na zapadu zemlje, otvorene moru i daljinama.

* * *

Grad me primio kao svakog stranca: tuđe ulice, nepoznati ljudi. U predvečerje, sa svježinom, provrvjeli su odnekud šetači, a prštav smijeh djece ispunio je male trgove. U krvi tiha groznica otkrića: toliko malih stvari treba susresti prvi put u životu, nenadani zaokret ulice, pročelje neke kuće s balkonom, pogled i smijeh dobačen u prolazu.

Pokušavam da uđem u životne oblike i odnose. Čitam natpise ispisane u dva jezika i prisluškujem brigama žena, što sjede pred svojim kućama. Prošlost im je u naslijeđe ostavila siromaštvo i crnu odjeću, koju su obukle tko zna za kim. Prošlost, koja je odavno minula i ona, što je tek nedavno prošla..

Visoke, memljive kuće ispunjaju me grozom i znatiželjom. Ući ili ne ući u ovaj život? Možda je bolje ne upoznati ga! I da nije bilo djece, što su sa smijehom trčala unaokolo, bio bih se okrenuo i zavukao u svoju hotelsku sobu.

Vidio sam parole po zidovima. Onda su se javile i sirene sa dviju tvornica i vezale me za život, za naše doba, koje je bilo počelo da se gubi u mojoj svijesti: u ovaj isti čas zvižde sirene po čitavoj zemlji. Sirene po gradovima, po pokrajinama...

* * *

Ali mrak se spuštao naglo nad dimnjacima, a s njim je u uske visoke ulice ušla tišina i neka neobična pustoš, od koje me počela obuzimati tjeskoba.

Znao sam iz iskustva da nam se skriveno lice gradova otkriva upravo noću. Kroz barokna kamena vrata ušao sam sa obale u stari dio grada, što se blago penje prema vrhu poluotoka. Išao sam kroz memljive rovove uličica sve dok se znatiželja i tjeskoba nisu pretvorile u jezu.

Kroz otvorena vrata gledam u rasvijetljenu prizemnu kuhinju: neka stara žena kreće se po njoj i dodiruje predmete. Sve je čađavo, bakarno-crveno i žuto. Na zidu velika fotografija mladića uokvirena crnim velom.

Taj dio grada nije bio rasvijetljen i jedva sam znao kuda stajem nogom. Kad bih sreo nekoga, osjećao sam kako zastaje i gleda s nepovjerenjem: bio sam kao tuđinac koji uhodi. Pustim ulicama vrzle su se mačke, a sjene kao da su bile žive. Tako sam u sjeni jednog ugla naišao na nogu nekog starca, a tu i tamo čuo sam i tihe razgovore, kao da su se ljudi i bojali svog vlastitog glasa. Tko zna — mislio sam — možda grad samo spava! Možda on nije umro! I uistinu, neki dječak pretrčao je ulicom i nestao u mraku kuće. Gore, kroz povišeni prozor, razabrao sam spavaću sobu: iznad bračnog kreveta visjela je velika uokvirena oleografija Bogorodice, a na komodi stajale su neke siromašne staklene stvari kao i u sobama naših dalmatinskih ribara.

Dječak je u kući zalupio vratima i čuli su se glasovi. Mislio sam na život, koji je nekoć u prošlosti bujao ovim labirintom, na nevjeste što su ulazile u ove bračne sobe, na jutra što su svanjivala visoko gore iznad dimnjaka. Sad je samo u pojedinim kućama gorjelo slabo svijetlo. To se život od nekada produžavao usred memle starog i napol napuštenog grada. Tko mi daje pravo da govorim da je to bio mali i sitan život, kad je — kako je to izvjesno! — imao toliko radosti i toliko stradanja?

U hotelu mi je jedan dječak donio večeru. Svijetlo je u dvorani bilo slabo, a nekoliko gostiju gubilo se u velikom prostoru. Ni pribora nije bilo kako treba, niti je voda bila svježa, ali ipak — osjećao sam napor ljudi da se život uspostavi u nekom drugom, boljem obliku.

A noću je, u mraku, luka sa prozora moje sobe izgledala tajanstvena sa svojim svijetlima, sa tamnim masama brodova na moru. Živjela je od šuma valova i od rijetkih glasova mornara i ribara. Tko je mogao odgonetnuti smisao tih glasova, tih doziva u mraku? A ipak oni su me odvodili nekud: u prošlost, u djetinjstvo, u drugu neku sobu iznad luke. Disalo je kao nekada i valjalo se more dolje i u tamnoj daljini pred gradom, more na Sredozemlju, koje daje svoj modri pečat svemu što na njemu živi, brodovima i ribarima, jezercima, gradovima i čempresima, olovnim jutrima što sviću i večerima, što se u svilenim bojama mrače.

* * *

Sutradan, u svijetlu jutra, gledao sam ribare kako krpaju mrežu na čistoj obali luke. Nisu svi otišli iz svojih kuća oni najbolji, radni ljudi istarskih gradića, izdržali su pritisak prošlosti i ostali su u svojim domovima. Obalom je žuborio meki dijalekt rovinjskih Talijana. Pokreti ribara na mreži bili su isti kao na našim otocima, a lica staraca izbrazdana istim dubokim borama.

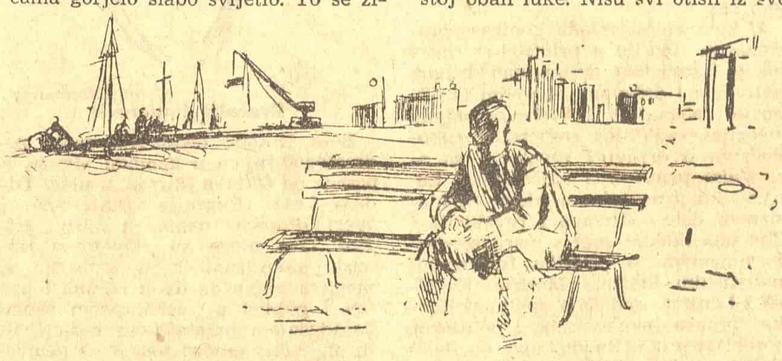

(Ilustracija Džumhura)

Svijetlo nad lukom i nad krovovima! Zadružni brodovi ribara uplovili su sa lovinom i miris svježine prosuo se iz njihovih sanduka punih živog srebra. I glasovi djece s Pionirskog otoka su kao zvek srebra unutar žamora luke. Bruje velike žute dizalice kod crvenih stogova boksita. To je naličje moje jučerašnje večeri, druga strana noći, život koji se rađa u novim oblicima.

A iznad grada, odmah kod prvih kuća hrvatskih seljaka, počimala je zemlja. Široke doline između sivog krša, rumena zemlja pod lozom i pod maslinama: istarska zemlja pod mojim očima.

Poreč, 29 septembra

Putovao sam pred zalazak sunca morem, koje je prema zapadu bilo otvoreno tamnim plavetilom. Kad su se na dalekoj pučini zgusnuli rumeni odbljesci, ukazao se grad kome sam išao.

Što je on dosada značio za mene? Jednu staru baziliku iz udžbenika i jedan Nodilov sonet u čakavštini. Koliko mržnje u stihu pjesnika! Čitava povijest jedne pokrajine zbita u nekoliko strofa i tuga neka što dolazi iz prošlosti.

Sada sam u njemu proveo noć i dan. Kako je bila lijepa ona noć u Rovinju prema ovoj hladnoj stravi grada koga su napustili! Bilo je mnogo ruševina, a gotičke su palače zjapile rastvorenih utroba. Satima sam išao praznim ulicama po kojima su se vukle ostavljene mačke. Tražio sam trag života i tako sam idući za nekom staricom dolutao u baziliku biskupa Eufrazija: nekoliko je likova klečalo u polumraku, a pop je u pokrajnjoj kapeli služio neku večernju službu. Dva reda starih stupova otpratila su me do apside. Kako je teško u misli predočiti ovih četrnaest stoljeća. Prostor je unutar golih zidova crkve bio hladan i neprijatan, čulo se šaputanje bogomoljki, a možda, izvana i pljuskanje valova. A meni se učinilo kao da sam negdje na dnu mora, gdje se vrijeme zaustavilo, gdje su sva zbivanja i svi predmeti postali nestvarni: jer kako da inače objasnim ovo svi-

Za celokupnog Šekspira

Piše:

(Crtež Džumhura)

BORIVOJE NEDIĆ

Prošlo je bezmalo sto godina otkako je Laza Kostić objavio u »Srbskom Letopisu« 1859, svoj prvi prevod iz Šekspira, — odlomak iz »Romea i Julije«, — a eto, mi ni danas nemamo celokupnih Šekspirovih dela; ustvari, na naš jezik nije prevedena ni polovina njegovih drama, a od soneta i poema nemamo tako reći — ništa. To je velika praznina u našoj književnosti i trebalo bi nastojati da se ona, što je mogućno pre, i što bolje, popuni; jer nijedna literatura, čini mi se, nije sasvim punoletna ni ravnopravna u opštoj književnoj republici dok na svome jeziku nema celokupnog Šekspira. Zamislite književnost u kojoj se, recimo, ne bi znalo za Hamleta ili Lira ili Makbeta, ili gde bi ova imena bila samo reči, bez ikakve sadržine ili asocijacije! Srećom, to u nas nije slučaj: mi imamo i više prevoda glavnih Šekspirovih drama; ali mi nemamo sva njegova dela, i nemamo neka koja po svome značaju ne zaostaju iza onih najčuvenijih.

Zato danas, kad je u nas prevodilačka i izdavačka aktivnost tako velika; kad se smišljeno, planski, prevede i izdaju tolika značajna dela klasične i savremene književnosti; kad izdajemo celokupan tekst »Gargantue i Pantagruela« i, istovremeno, dve srpske verzije »Hiljadu i jedne noći«, — mislim da treba da razmotrimo i pitanje celokupnog Šekspira na našem jeziku, pa, ako je mogućno, čak da tražimo za njega hitnost, izuzetnost, prvenstvo u prevodilačkom i izdavačkom planu. To bi bilo samo pravo.

Koliko je nama poznato, naše književne ustanove nisu dosada poklanjale pažnju ovom pitanju, pa je ono valjda zato i ostalo nerešeno ili tek upola rešeno. Jedini izuzetak u tome čine pozorišta, koja su, radi svojih potreba, nastojala da dobiju što veći broj Šekspirovih drama u koliko-toliko upotrebljivom prevodu. Tako su oko Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu nastali oni Kostićevi i drugi prevodi; tako je besumnje Župančič prevodio za potrebe ljubljanskog Gledališta; tako je — što je naročito poučno — na poziv i inicijativu Hrvatskog kazališta u Zagrebu Milan Bogdanović preveo četrnaest dela, a verovatno bi preveo i više da uprava, koja je usledila, nije prekinula ugovor, valjda iz »budžetskih razloga«; i najzad, tako je danas, za potrebe Makedonskog teatra u Skoplju, prevedena prva Šekspirova komedija na makedonski jezik. Doista, pozorištima pripada velika zasluga što su uzimala inicijativu i davala potstrek za prevođenje Šekspira.

Međutim, prevođenje Šekspira, a naročito celokupnih njegovih dela, nije samo stvar pozorišta, pa ni pojedinih izdavačkih preduzeća, no je isto toliko, ako ne i više, stvar celokupne naše književne kulture, pa prema tome ni naše književne ustanove ne bi trebalo da ostanu ravnodušne prema ovom poslu. Ako bi se njegovom problematikom ozbiljno zainteresovali Savez, odnosno Udruženje književnika, pa Institut za književnost pri Akademiji nauka ,pa naši književni časopisi, pa Engleski seminar na Univerzitetu, i, dabome, i naša pozorišta, nesumnjivo je da bi se moglo naći neko pravilno i plodno rešenje. Tako, na primer, trebalo bi svestrano pretresti mogućnosti i teškoće ovoga posla: prebrojati i mobilisati ljude koji se njime mogu baviti; napraviti plan i podeliti rad; razmotriti stare prevode i videti mogu li se i koliko, uz izvesnu redakciju, upotrebiti; osnovati možda u okviru Udruženja ili Instituta ili Seminara komisiju ili sekciju za ovaj posao; i;td. Uzgred da napomenem, trebalo bi možda uveriti i urednike književnih listova da je ovaj posao zna čajan, i zamoliti ih da povremeno objavljuju odlomke (probne i druge) novih prevoda, kao i da donose prikaze na prevedena i objavljena dela. Primera radi koliko nedostaje šire saradnje na ovome poslu, neka mi je dozvoljeno da kažem da je »Prosveta« 1948 i 1949 štampala po jedno Šekspirovo delo u novom prevodu: o tim prevodima nije izišao nijedan prikaz u našoj štampi, dok je u Institutu za književnost (kao što se vidi iz »Glasnika Srpske akademije nauka«, Beograd, 1949) i u časopisu »Književnost«, br. 11—12, 1949, bilo govora o novom nemačkom (bečkom) prevodu jedne Šekspirove tragedije.

Kao u svemu ,tako i u ovome poslu — uz one subjektivne uslove koje nećemo pominjati — treba smišljenog, planskog rada; treba šire saradnje; treba razumevanja i pravilnog sudjenja; bez toga, bojati se, proći će još dosta godina a nećemo imati celokupnog Šekspira na našem jeziku. A to bi bila velika šteta za našu književnost, za naše pozorište, i uopšte za našu kulturu.

„Pripovijetke" Ervina Šinka

(Izdanje „Zore", Zagreb)

Đuro Snajder

Poslije opsežnog romana »14 dana«, »Književnih studija«, knjige publicističko-reportažnog karaktera »Eto ide naša sila« i brošure »O sramoti besramnih«, izišla je prije nekoliko mjeseci u izdanju »Zore« i zbirka proznih sastava E. Šinka pod naslovom »Pripovijetke«. Ovaj naslov ne odgovara, jer od deset objavljenih sastava samo bi se jedan zapravo mogao nazvati pripovijetkom, a ostali imaju karakter novele, crtice ili zapisa.

Naša je kritika pisala prilično živo, no možda suviše polemički, bez udubljivanja, o romanu »14 dana«, o »Književnim studijama« i ostalim Šinkovim djelima koja su prevedena na naš jezik. Ali niko nije napisao opširniji kritički osvrt na ta djela, tako da je E. Šinko za našu širu čitalačku publiku prilično nepoznat kao književnik-stvaralač. Ta publika poznaje E. Šinka više kao publicistu, predavača i pisca kazališnih kritika. Njegovi članci mogu se naći gotovo u svim našim istaknutijim publikacijama, a kao predavača o najraznovrsnijim temama uglavnom s područja historije umjetnosti, zatim o nekim problemima humanizma i revolucionarne etike, o materijalističkoj filozofiji mogli smo čuti za ovih posljednjih pet godina E. Šinka i na Zagrebačkom sveučilištu i na kursevima za političko-ideološko uzdizanje naših kulturnih radnika, na Narodnom sveučilištu i na mnogobrojnim savjetovanjima mladih pisaca po Hrvatskoj i Vojvodini. Sa ovom posljednjom zbirkom proze predstavljen nam je E. Šinko kao stvaralac-pripovjedač koji ima svoj izgrađen stav prema životnim pojavama. Taj stav on obrazlaže i upotpunjuje ga svojim bogatim životnim i umjetničkim iskustvom Osim navedenih knjiga, koje su prevedene na naš jezik, napisao je E. Šinko još tri romana i mnogo pripovijedaka koje on smatra kao predradnju za opsežan roman o mađarskoj komuni »Optimisti«, završen 1934 god.

Prozni sastavi iz zbirke »Pripovijetke« pisani su u razmaku između 1919 i 1942 godine kada je Šinko proživljavao teški život emigranta. One obuhvataju uglavnom period prvih decenija dvadesetog vijeka, dok se prostorno odvijaju na liniji: Mađarska južna provincija — Pešta — Beč — Pariz. Lica koja je prikazao Šinko u ovoj zbirci potječu iz različitih društvenih slojeva: tu imamo i aristokrata i proletera (»Natporučnik Elemir«), ratnog bogataša-kulaka (»Gazda Andrija«), profesora, konobara nezaposlenih radnika (»U magli«), lumpenproletera (»Raj«), poljoprivrednih radnika (»Povratak«) i nekoliko emigranata-revolucionera različitih zanimanja. Neka od ovih lica dana su potpunije, sveobuhvatnije kao likovi, a neka su uglavnom portreti naslikani u jednoj epizodi svoga života. Nad jednima i drugima visi Damaklov mač klasnog društva i svi oni bez obzira na čijoj se strani nalazili optužuju to društvo, a najpoznatiji sanjaju o novom, bore se za nj, stradaju i ginu. U ovim proznim sastavima ima mnogo mržnje i često se čuje čas pritajeni, čas reski škrgut zuba, osjeća se gnusoba i rugoba tog života. I što je još važnije: iz svih ovih sastava izbija jasno nastojanje pisca da u umjetničkim slikama, meditacijama svojih lica i svojim bogatim komentarima i opservacijama prikažu svu tragiku klasnog društva, tragiku koja je protkana idejom o neminovnoj propasti, besmislenosti daljeg postojanja toga društva. To nastojanje nije uvijek na prvi pogled vidljivo, nije u prvom planu, ono je najčešće u podtekstu, ali se ono osjeća, naslućuje i do njega neminovno vodi jedan poseban realistički metod pisca. To je ujedno i osnovni idej-

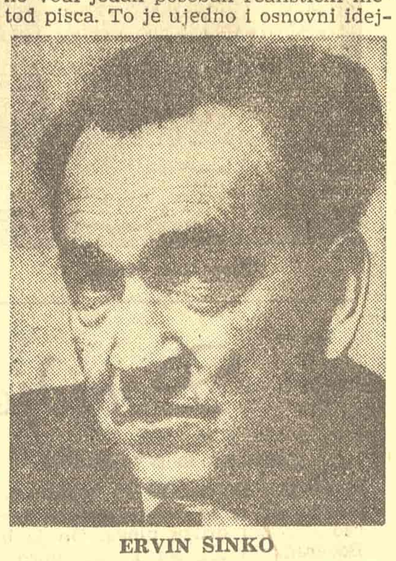

ERVIN ŠINKO

ni sadržaj ovih proznih sastava, njihova tendencija.

Najznačajnija pripovijetka, gdje su ta piščeva nastojanja dana sveobuhvatno, najdublje, u snažnim umjetničkim slikama i sa zanimljivim opservacijama, a koja zauzima preko polovinu ove zbirke, jest »Natporučnik Elemir«. To je poema o mržnji, klasnoj mržnji, koja postepeno raste, razvija se, zaoštrava kao što se zaoštravaju i klasni odnosi u društvu. Preko autobiografskih kazivanja natporučnika Elemira (cijela ova pripovijetka izgleda kao dnevnik) uspjelo je piscu ne samo da naslika društvene prilike onoga vremena svetostjepanske Mađarske (1903—1919), već i da, suprotstavljajući dva različita životna puta (put Elemira i proletera Pište Cestarova), prikaže i formiranje klasne psihologije — u razvoju. I baš zbog toga što je to dano u razvoju, a nisu uzeta ta dva života, dva karaktera kao »gotova«, postaje optužba tog društva i takvih društvenih odnosa još oštrija i cjelovitija. I kada aristokratsko dijete Elemir Baroci kaže: »Moja je metoda: s visoka ne gledati Pištu, kao da je zrak. Činio sam tako kako je trebalo da postupam, ali ne samo izvana, prema vani, nego i iznutra. Ali iznutra, u svojoj biti, nisam za to bio sposoban« (podvukao Đ. Š.) onda je to dokaz da se čovjek ne rađa kao pobornik neljudskih društvenih odnosa nego da u njemu, usprkos zatrovanoj okolini, postoje općeljudske osobine koje, iako slabe i krhke, ipak ponekad prokljuju klasnu ljusku. Ukoliko Elemir postaje sve stariji, zreliji i ta ljuska postaje sve tvrđa da se konačno pretvori u nepremostivu željeznu ogradu s ogromnim šiljcima koji probadaju i unakažuju ono ljudsko u njemu i čine od njega pravog, istinskog pretstavnika svoje klase, koji u trenucima kada je ta klasa u opasnosti, dobija osobine zvijera, monstruma, nakaze i razbojnika. Bilo bi pogrešno promatrati likove Elemira i Pište Cestarova samo kao dva određena, individualizirana pretstavnika svojih klasa. Već u početku pripovijetke vidljiva je tendencija autora da od njih načini simbole klasa. Nije to više sam Elemir nego je u njemu simbolički pretstavljena eksploatatorska klasa, kao što je i Pišta Cestarov simbolički pretstavnik klase eksploatiranih. Elemir to ovako direktno iznosi: »Živjeli smo jedan protiv drugog, jedan usprkos drugome, a to je samo jedan oblik onog života koji dva čovjeka, usprkos škripe zuba, makar u nekom posebnom smislu, u krajnjoj konzekvenci žive jedan za drugog, jedan radi drugog«.

Ovo pretvaranje likova u simbole, ovo sintetiziranje već individualizirane fabule i likova dozvolilo je i u isto vrijeme omogućilo autoru da u nekim ključnim točkama Elemirove biografije iznese i neke psihopatološke ekscese koji izgledaju prerani za Elemirovu dob. Ali, ako gledamo ta dva lika kao simbole što je svakako na liniji koncepcije autora, onda nam ekscesi u tim scenama (potajni sastanci Elemira i Pište, tuča u školskom dvorištu, odluka Elemira da postane vojnik i konačno da ostane, i još neki momenti) ne izgledaju pretjerani i neuvjerljivi, niti dani psihološki, nego ti detalji samo upotpunjuju i proširuju koncepciju pisca i omogućuju mu da svoju ideju ostvari do kraja. Dalje, ti momenti u psihologiji Elemira, pokazuju s druge strane i razliku u reakciji eksploatatora i eksploatisanih na jednu istu pojavu, na nečovječnost društvenog sistema. Marks je tu razliku ovako okarakterizirao: »Klasa, koja posjeduje, i klasa proletarijata predstavljaju isto ljudsko samootuđivanje. Ali se prva klasa osjeća u tome dobro i odobrava, zna da je otuđivanje njezina vlastita moć, i u njoj ima prividnost ljudske egzistencije; druga se osjeća u tom otuđivanju uništena, vidi u njemu svoju nemoć i stvarnost nečovječne egzistencije«. I Šinkova pripovijetka »Natporučnik Elemir« u suštini je slikanje te razlike osjećanja u tom otuđivanju.

Kada su uoči izbijanja Prvog svjetskog rata novinski reporteri poslije jednog škandala Elemirova s šoferom Pištom Cestarovim otkrili da je Pišta revolucioner, sasvim jasno progovara klasna svijest Elemira: »Što se pak Pište tiče, premda ustvari nisam prije znao ono što su o njemu napisali reporteri boljih novina, ja sam to ipak znao nekako onako, kao čovjek koji ne umije izraziti riječi, koje su mu navrh jezika«.

Pripovijetka »Natporučnik Elemir«, ta poema o mržnji, građena je metodom montaže; to je zapravo niz detalja čiji slojevi i međuslojevi imaju približno istu umjetničku vrijednost i ta harmoničnost još je jedan kvalitet više ove psihološke studije. Opća mjesta, komentari, zaključci dvojaki su u ovoj pripovijeci: jedni objašnjavaju i proljubljuju samu sliku (isključivo piščevi) i drugi koje pisac iznosi direktno preko Elemirova kazivanja i koji, unatoč njihovoj klasnoj obojenosti, imaju opću vrijednost i ujedno ocrtavaju karakter samog Elemira. Ova psihološka studija značajna je umjetnička ilustracija i dokumenat o jednoj jezivoj, ledenoj, grobnoj stvarnosti svetostjepanske Mađarske, o tmini u čovjeku i o izvorima toga mraka čije je dno pisac uspio da sagleda i da ga oblikuje kao umjetnik.

Ostali prozni radovi u ovoj zbirci, iako pretežno anegdotskog karaktera, nisu samo isječci iz života, ni katalogiziranje živ. tnih podataka, ni faktografska kazivanja, ni ispovijedi pisca već zgusnute slike o teškoj sudbini čovjeka u kapitalističkoj stvarnosti. To su akvareli o duši čovjeka, o njegovim patnjama i radostima, o njegovoj težnji za svijetlom i slobodom. Iako i s ovih stranica izbija teški kužni dah te stvarnosti, vidljive su i snage iće će ruke da zadave taj otrovni vjetar.

Revoluciju od 1919 god. dotakao je pisac i u noveli o gazdi Andriji, »inače dobrom čovjeku«, koji je sasvim hladnokrvno učio da puca u grudi pobijeđenih i pohvatanih radnika. Anegdotski spominje pisac Revoluciju i u noveli »U magli«, gde je glavno lice profesor književnosti koji je preko doživljaja u ratu, a i pod utjecajem literature stao na stranu Revolucije da bi ga zbog toga napustila žena; on ostaje bez mjesta i strada u Pešti pod kotačima automobila vjerujući do posljednjeg trenutka da će naići na ljudsku ruku koja će ga prihvatiti.

Ako izuzmemo crtice »Moj prvi dan u Parizu«, »Georg«, »To je sve«, »Porte de Vanves«), u kojima autor govori o teškom životu emigranata u Parizu, i koje kao da su napisane u teškim materijalnim prilikama, u bunilu od gladi (naročito »Porte de Vanves«), u preostalim proznim sastavima (»Raj«, »Ljubav«, »Povratak«) glavna su lica pretstavnici mađarskog proletarijata. Tako u noveli »Raj« pomoćni tvornički radnik i pometač ulica, više lumpenproleter nego proleter u kojem bi barem tinjala klasna svijest vraća se nakon desetogodišnjice boravka u gradu u svoje selo Kobilu da tu opet nađe na nerazumi, jevanje i on se vraća u grad. U ovoj je noveli izvanredno dobro ocrtana suprotnost između grada i sela.

U crtici »Ljubav« prikazao je autor kako neljudski društveni sistem razbija porodicu i ugrožava njen opstanak prisiljavajući ljude da žive daleko od svojih porodica. Jedna od najzanimljivijih crtica je »Povratak«. Pišta Deri, mladi poljoprivredni radnik, vraća se nakon dvije godine tamnovanja na koje je bio osuđen zbog toga što je učestvovao u štrajku žetelaca. Dočekuje ga njegova mlada žena Juliška, koja nema onog iskustva, borbenog iskustva, koje je Pišta stekao u zatvoru i tamnici, i ona okrivljuje Pištine susjede, što su žandari uhapsili Pištu. Pišta na te nepravedne optužbe šuti, ali osjeća da ona nema pravo. I baš buđenje i razbuktavanje klasne svijesti kod Pište glavni je sadržaj ove crtice.

Poznato je da je tehnika građenja, komponiranja manjih proznih sastava (novele, crtice) daleko suptilnija, osjetljivija nego tehnika građenja romana. Ako je postupak pisca lako uočljiv i vidljiv na prvi pogled, to može znatno da umanji umjetničku vrijednost takvog sastava. Ne bi se moglo reći da taj metod komponiranja nije vidljiv u svim Šinkovim crticama i novelama. Postoje u ovoj zbirci sastavi (»Voli sebe«, »Georg«, »To je sve«), gdje autor ne razrađuje materijal neposredno, što baš zahtjevaju ovakvi kraći prozni sastavi, već suviše anegdotski. U tim crticama djeluju slike kao hladne konstrukcije mozga, u kojima autor pomiče svoja lica, doduše po diktatu onoga što on želi da nam saopći, ali bez naročite inventivnosti i dubljeg poniranja u čovjeka.

Dosad je izišao jedino opširniji kritički osvrt na ove knjige E. Šinka u sarajevskoj »Zori«. Kritičar »Zore« konstatira da »Šinko očigledno nije ušao u sva ona neizmjerljiva bogatstva našeg jezika, u sve one najtananije i najskrivenije tonove, prelive i prelaze kojih ima svaki jezik, pa i naš«. I dalje: ...»često dobijamo dojam da je to ne izvorni tekst pisan našim književnim jezikom, nego mjestimično loš prevod«. Ove prozne sastave Šinko je pisao na mađarskom jeziku i oni su zaista loše prevedeni, što svakako — kako kaže kritičar »Zore« — »smanjuje efektivnu snagu njegove proze«. Ali, zato je najmanje kriv autor ove zbirke.

Ogledalo Cetine

Petru Šegedinu

O vdje je tako čudno tiho,
Da travu čuješ kako diše,
I srce čuješ: kuca tiše,
Ko da ga vjetrić blag zanjiho.

Ovo je svijetli kraj tišina,
Tu rijeka njiše potopljene
Oblake, stabla, strme stijene
I nebo modro sa visina.

Jablani mladi dođu k vodi,
Nadnesu nad nju svoje lice,
I njina zelen rijekom brodi.

Veče se javi krikom ptice,
Oblak zaplovi, pun rubina;
Cle, i on sja se iz dubina.

Grigor VITEZ

jetlucanje mozaika i ono kretanje kod oltara, ova svijetla i ovo mrmljanje nerazumljivih molitava?

Vani, oko prastarog zvonika gnijezdila se nepronična tama. Obišao sam ruševni diskurski dvor i izbio na more, na samotno šetalište izvan zida. Tu sam na zidu naišao na ljubavnike, a oni su uvijek znak života koji se nije ugasio. Ni svjetionici na lukobranima nisu bili pogašeni, krijesili su svojim crvenim i zelenim svjetlima. Zatim sam se izgubio u uličicama negdje blizu rimskog hrama. Nisam vjerovao svojim ušima: iz gluhe tišine ove siromašne četvrti dopro je do mene plač tek rođenog djeteta.

Obnovit će se grad. Iznutra iz same sebe, zemlja će obnoviti gradove.

* * *

Sa znatiželjom sam dočekao jutro. Mogao bih da mrzim ovu patricijsku gotiku na ulicama kad ne bi bila tako bespomoćna, prepuštena prošlosti. To je, dakle, taj grad rimskog admirala Tita Abudia Vera, grad svetog Maura i heretičkog biskupa Eufrazija, koga je Rim optužio s ubistva, incesta i bezbrojnih drugih grijeha: grad Irredente i istarskih sabora, »cifta da signori« kako su ga s laskanjem nazivali u knjigama. Napustila su ga ta njegova gospoda, trgovci i posjednici, koji su živjeli iza ovih gotičkih i renesansnih pročelja. Dovoljno je da ispružim ruku i da se svojim prstima uvjerim: kako se presuda historije tako osjetno, tako materijalno ostvarila.

I tako na ovoj obali na kojoj su se srela dva naroda, žive — sa klicama života koji se začima — ovi stari istarski gradovi, koji su trebali da budu mostovi prebačeni između dviju kultura, koji će to uskoro i biti. Gradovi na granici naše zemlje i mora, otvoreni prema prošlosti i prema budućnosti.

Motovun, 30 septembra

Bilo mi je kao da idem ususret priči ostavljenoj u dalekom djetinjstvu, kao da silazim u legendu, koja je postala život. Putovao sam valovitim krajem koji se blago uspinjao, zemlja je bila crvena, a veliki zadružni domovi uz cestu skoro dovršeni. Gledao sam zasađene maslinike; mlade su masline bile kao djevojke sa vjetrom u plavim kosama.

Grad se pojavio odmah iza Vižinade, stršio je u daljini na svom strmom brijegu. Kad smo sišli u dolinu Mirne, prošli smo pokraj »bloka« (tko je to zario granicu u živo tijelo pokrajine?) i išli smo dugo uz šumu mladih jablanova. Grad je sve više rastao nad našim glavama, grad iz legende, dizao se na svom brijegu sve više u visinu. Bio je okružen zidom i nadvišen zlosłutnim nazubljenim tornjem.

U predvečerje sam prošao kroz dvostruka utvrđena vrata. Pred crkvom mali trg sa javnim zgradama, kao u nekoj minijaturnoj republici, desno palača Polesini (tri stotine kolona na grofovskoj zemlji!) — sve pusto i ukleto. Odahnuo sam na bedemu, koji okružuje grad.

Da li sam mogao ikad zamisliti ovaj prostor što se otvara, širinu ovog obzorja nad dolinom i okolnim brdima, ovo svježe zelenilo šuma i vinograda što su propali duboko pod mojim nogama? Na zapadu dolina Mirne bila je otvorena do mora, na istoku skoro do Buzeta, na sjeveru lanac bregova prema Krasu, na jugu blizi bregovi oko Kaldira — cio jedan svijet sa nebrojeno mnogo stvari: sa šumama i poljima, sa selima i kućama, sa ljudima i volovima, što su polako vukli plugove. Ponegdje sam mogao primjetiti kako se dim diže iz ovog baršunastog zelenila, između krošanja i šuma koje su iz ove visine izgledale kao zelena pjena. Plohe su vinograda bile žute i smeđe, a tek uzorana polja crvena od teške nasne zemlje. Strane i padine brda bile su meke i zaobljene, kao da se krajina nadimala od plodnosti i od ljepote.

Dočekao sam večer na motovunskom zidu privučer i vezan za ovaj prostor svojim snom i javom. Čuo sam zvukove, kojih nije bilo jer je zemlja sa svojim glasovima bila i odviše daleko, ali možda su te boje i predmeti pretvorili u zvukove, jer se sumrak naglo dizao iz dubina, a obrisi su u njemu počeli da se rastvaraju. Ne znam više kakve su to melodije bile što su dolazile iz prostora sa rumenim oblacima i sa prvim svijetlima u daljini ,ali sve je bilo prožeto glazbom. Osjećao sam na licu kako zrak vibrira i znao sam da me to ova apsolutna tišina beskraja obmanjuje i da se moj vlastiti život pretvara u vrijeme bez događaja, u san, u nešto što je samo sebi svrhom.

Prošao sam zidom. Na kućama zatvoreni prozori bez cvijeća, bez žutih vijenaca oskoruša. U vrtovima zrele smokve i breskve na granama — tiha tuga voća koje nitko ne bere! Iz podgrađa pod bedemom čuli su se glasovi talijanskim seljaka, koji nisu otišli. Noć se naglo spuštala. Sa zvonika je zakričala prestrašena sova, čula se neka škripa zarđalog gvožđa, a onda se najednom po gradu prosula zvonjava napuklih zvona. A da bi scena bila potpuna, digla se na istoku i krvava ploča punog mjeseca i osvijetlila lijet šišmiša, što su se rojili oko jednog otvorenog potkrovlja.

Noćio sam pod zidom kaštila kod seljaka Michiela u Via della Pustella.

Tako sam po tim gradićima putovao i živio kao i oni sami: između noći i dana, između tmine i svijetla. Ali nigdje me svijetlo nije tako zaslijepilo kao ovog jutra na motovunskim zidinama, svijetlo koje je od svukud dolazilo, iz zraka i iz stvari. Opet su volovi u dubini, sitni kao mravi, plazili sa plugovima, a motovunska se zemlja nadimala i krijesila pod suncem. I opet su se zvukovi javili u prostoru, ali sada u silnim kaskadama, zvukovi iz bijelih oblaka, svijetli kao samo svijetlo.

Kakvo sam svijetlo jutro doživio nad ovom zelenom pokrajinom, koja nam je iz svoje povijesti, iz legende, došla opjevana od mrtvog pjesnika, a koja mi je tog dana bila tako prisna i bliska, kao da sam je držao na svojim dlanovima!

BELEŠKE

Dvorana antičke skulpture u Zagrebačkoj gipsoteci

MUZEJ U KOME SE NALAZE KOPIJE MNOGIH DELA STARIH GRČKIH VAJARA

Zagrebačka Gipsoteka spada u red najinteresantnijih muzeja u našoj zemlji. To je muzej u kome se nalaze gipsane kopije raznih vajarskih dela gotovo svih najčuvenijih majstora sveta, kao i odlivci mnogih istoriskih spomenika. Gipsoteka je naročito značajna po tome što se u njoj mogu videti verne kopije onih retkih dela i značajnih kulturno-istoriskih spomenika čije originale nije moguće doneti u muzej ili koji se nalaze u čuvenim svetskim galerijama.

Gipsoteka je otvorena još 1937 godine i njom rukovodi poznati arheološki stručnjak dr. Bauer, čija je privatna zbirka bila osnova na kojoj je formirana čitava Gipsoteka. I pored toga što je u toku rata pretrpela znatnu štetu, Gipsoteka danas pretstavlja jedan od najvažnijih i najreprezentativnijih muzeja naše zemlje. Po svom izložbenom prostoru to je istovremeno i jedan od naših najvećih muzeja.

U Gipsoteci se nalaze zbirke odabranih dela grčke i rimske plastike, veliki broj dela i istoriskih spomenika od starohrvatske umetnosti pa sve do kraja baroka. U njoj se takođe nalaze i gotovo sva dela naših savremenih vajara.

U DOKUMENTIMA ZADARSKOG ARHIVA PRONAĐENI SU NEPOZNATI MATERIJALI O NJEGOŠU

Od jula 1948 godine u Državnom arhivu u Zadru radi grupa saradnika Istoriskog instituta NR Crne Gore, koji su za protekle dve godine obradili nekoliko hiljada raznih dokumenata iz epohe Petra II Petrovića Njegoša. Ovi dokumenti su naročito značajni za upoznavanje života i rada pesnika Njegoša, ali oni istovremeno daju i jednu gotovo sasvim novu sliku o političkim, kulturnim i ekonomskim prilikama koje su vladale u Crnoj Gori za vreme njegove vladavine. U Arhivu se nalaze mnogi originalni izveštaji austriskih i crnogorskih agenata, zatim izveštaji okružnih i sreskih kapetana i drugih austriskih činovnika. Ovi dokumenti prate Njegošev život i rad i opisuju njegovo putovanje u Rusiju, Italiju, Dalmaciju, Beč i dr., kao i njegove veze sa raznim ličnostima, zatim pisma književnicima i dr.

Od čitavog ovog materijala dosada je objavljeno nekoliko posebnih publikacija. Najviše materijala o Njegošu kao državniku pronađeno je u »Memoarima kapetana Fridriha Oreškovića o ispravljanju granice između Dalmacije i Crne Gore«. Do kraja sledeće godine svi dokumenti Zadarskog arhiva koji govore o Njegošu biće publikovani. Radovima rukovodi dr. Jefto Milović.

UREĐUJE SE MUZEJ HRVATSKOG PRIMORJA NA RIJECI

U Trsatskoj Radini, nekadašnjoj rimskoj tvrđavi koju su kasnije dograđivali krčki kneževi i doseljenici iz Istre, uređuje se glavni deo muzeja Hrvatskog Primorja. Dokumenti o kulturnom i političkom životu stanovnika ovih krajeva upoznaće posetioce sa burnom istorijom ovog dela naše zemlje.

Trsatski muzej ima bogatu numizmatičku zbirku, iskopine iz rimskog doba, bogate rimske mozaike od bakra i vaze izrađene u jednoj radionici keramike u Italiji još na početku II veka. U muzeju se dalje nalaze kompletirane sobe pomoraca iz prošlog veka, sa raznim porculanskim posuđem, japanskim slikama na staklu i drugim ukrasnim predmetima. Ovaj deo muzeja upotpuniće se raznim slikama brodova — radovima naših poznatih majstora slikarstva, kao i zbirkama narodnih nošnji i poznatih čipaka sa Paga.

U jednom delu muzeja koji je ranije otvoren na Rijeci, smeštena je bogata zbirka raznih dokumenata i predmeta koji govore o razvitku pomorstva u Hrvatskom Primorju. Tu zbirku sačinjava oko 20 modela raznih brodova, brodskih aparata i ostalih instrumenata. Zbirku upotpunjuju slike i makete brodova kao i naših luka, a naročito Rijeke. Pored ovog, slični muzeji rade i u ostalim mestima Hrvatskog Primorja — u Bakru, Senju, Novom i dr.

NUŠIĆEVE VEZE SA »ABRAŠEVIĆEM«

Jedno od najstarijih naših kulturno-umetničkih društava svakako je »Abrašević«. Ovo društvo beogradskih radnika proslavlja sada četrdesetogodišnjicu svoga rada. U toku proteklih godina ono je često imalo mnoge veze sa istaknutim piscima, od kojih su mnogi materijalno i moralno potpomagali rad »Abrašević«. Jedan od tih bio je i Nušić. Sačuvano je jedno njegovo pismo iz koga se vidi kako je Nušić, pre nešto više od 30 godina, pomogao dramskoj sekciji ovog društva: »Odobravam besplatno prikazivanje mog komada »Dugme« radničko-umetničkoj grupi »Abrašević«. 31 VII 1929 godine. Br. Nušić«.

Na čestitke koje mu je »Abrašević« uputio povodom sedamdesetogodišnjice, Nušić je odgovorio pismom u kome — kako sam kaže — čini jedan ustupak »koji prema svakom drugom ne bi smeo učiniti«. Naime, Nušić je, uprkos ugovora koji je imao s Beogradskim Narodnim pozorištem da ne može dati dozvolu nijednom drugom pozorištu da igra njegovu »Ožalošćenu porodicu« za sve vreme dok se ona nalazi na repertoaru Narodnog pozorišta, dozvolio »Abraševiću« da izvede taj njegov popularni komad. »Ja radio prelazim preko te obaveze koja je formalna, i sa zadovoljstvom i najvećim poverenjem ustupam delo na prikazivanje »Abraševiću«, ne pretendujući ni na kakvu autorsku tantijemu«.

Djuro Gavela: Dositej Obradović

(»Novo pokolenje« — Beograd, 1950)

Čini mi se da je najteže napisati monografiju ili »romansiranu biografiju« o Dositeju Obradoviću, naročito kad se imaju na umu mladi čitaoci. Dositejev životni put od misticizma i verskog fanatizma do racionalizma, od banatskog šegrta do evropski obrazovanog čoveka, od Hopova do Smirne i Londona izaziva divljenje i liči na herojsko i plemenito umetničko delo, na »pedagoški roman« — kako je neko nazvao njegovu autobiografiju.

Međutim, Đuro Gavela se nije uplašio tih teškoća. On je smelo pristupio tome poslu. Najpre je Dositejevu autobiografiju **Život i priključenija** preradio u neku vrstu »romansirane biografije« i time ispunio oko dve trećine svoje knjige, a za jednu trećinu građa je uzeta iz drugih spisa o Dositeju. Tome je dodao i nešto naučnih činjenica, te je delo donekle i monografskog karaktera. On je sve to vešto povezao, sveo na šezdeset stranica, jasno, pregledno i književno napisao i prilagodio uzrastu mladih čitalaca.

Pa ipak Dositejev život i delo na ograničenom prostoru ograničeno su i prikazani. Naročito je nepotpuno prikazan njegov moralni lik, njegove ideje i pedagoška shvatanja, jer Gavela nije dublje ulazio u analizu Dositejevih dela i kao da je zaboravio da su njegov život i dela, lične osobine i ideje gotovo u potpunom skladu... Stoga je, eto, ovaj dobronamerni moralist i humanist, ovaj čovekoljubivi i rodoljubivi vaspitač i prosvetitelj, ovaj blagi i ljupki lik naslikan više kao portret u uskom okviru nego kao oživljeni karakter koji zrači svojom mudrošću i plemenitošću.

Gavela se često služi citatima, naročito iz **Života i priključenija.** On te citate, iako pod navodnicima, jezički i pravopisno doteruje prema savremenom književnom jeziku. Dositej, napr., piše: »Evo me među kaluđeri; što sam tražio to ne sam našao«. Gavela to popravlja: »Evo me među kaluđerima: što sam tražio, to sam našao«. On ponegde menja direktni u indirektni govor, i obrnuto. Dositej piše: »Pita me čitam li tako iz svake knjige i razumem li šta čitam. Kažem da iz svake, ako je srpska ili vlaška, i da razumem«. Gavela to menja:

— Čitaš li ti tako iz svake knjige i razumeš li što čitaš? — upita iguman.

— Iz svake ako je srpska i vlaška, i razumem...

Ovim doterivanjem i menjanjem knjiga je više prilagođena mladim čitaocima i više doprinosi učenju srpskog književnog jezika, ali je izgubila nešto od svoje naučnosti.

Dalje, neke verovatne činjenice u nete su kao sigurne: »rodio se 1739 (1742) — ma da se obično navodi 1742, a neki uzimaju i 1743 (Skerlić, napo.), dokazuje se da je Dositej došao u Beograd 16 avgusta — a topovi sa Grada oglasili su i pozdravili njegov dolazak« ... A B. Kovačević navodi da je to moglo biti na Preobraženje — »nije isključeno da su se čule i prangije, utoliko pre što je Preobraženje i tada bilo beogradska crkvena slava«...

Neki datumi, katkad beznačajni, mogli su izostati: »15 aprila, iguman i njegov najmlađi monah putovali su na manastirskim karucama«! »krajem juna ukrca se u »korablj« za Moreju«; »13 juna 1806 pred Dositejevim stanom Solarić se rastavi sa svojim učiteljem«... Iako su od naučne vrednosti, ovi česti datumi i godine zamaraju i umanjuju zanimljivost knjige. S druge strane, letimično su dodirnute neke značajnije pojedinosti, kao napr.: Dositejeva misao o jedinstvu našeg naroda i o vrednosti jezika.

Pa ipak, ova mala knjiga o velikom Dositeju, ovaj smeli i uglavnom uspeli pokušaj Dositejeve monografije i »romansirane biografije«, koristiće našim mladim čitaocima: ona će ih približiti najvećem srpskom piscu i prosvetitelju XVIII veka — čovekoljubivom Dositeju; u njoj će naći korisnih pouka, slobodoumnih ideja, mudrih shvatanja o školi, knjizi, nauci i znanju, o čoveku, narodu i otadžbini.

Sava RISTANOVIĆ

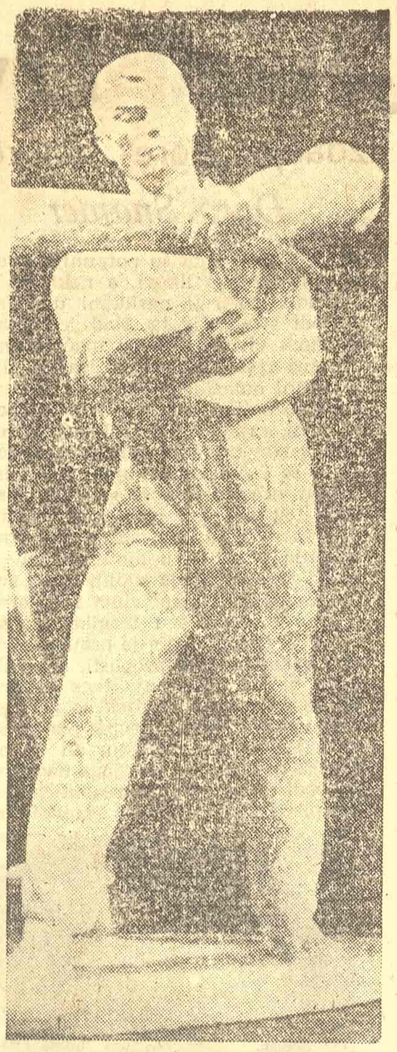

Tine Kos: Kosač

Jedna značajna zbirka kulturno-dokumentarnog materijala u našoj zemlji

(»Informativni priručnik o Jugoslaviji«, izdanje Jugoslovenske knjige Beograd)

Direkcija za informacije Vlade FNRJ već dve godine publikuje podatke o svim pitanjima našeg političkog, privrednog, socijalnog, kulturnog i prosvetnog života u dobro opremljenoj i dokumentovanoj ediciji, »Informativnom priručniku o Jugoslaviji«.

»Informativni priručnik o Jugoslaviji već je doneo generalne informacije o gotovo svima područjima našeg javnog života. Materijal objavljen u »Informativnom priručniku o Jugoslaviji«, po dovoljnom broju podataka i njihovoj autentičnosti, neophodan je za upoznavanje pojedinih pitanja iz političkog, ekonomskog i kulturnog života naše zemlje.

Svako pojedino pitanje, ili čitavo jedno područje našeg javnog života, izloženo je u priručniku prvo istoriski, to jest data je njegova pojava i razvitak, zatim su izložene sve prilike u vezi s problemom koji se obrađuje u toku rata, a sve je upotpunjeno poslератnim podacima i izvršena komparacija sa prilikama pre rata.

Potreba za jednom publikacijom u kojoj su sakupljeni ovakvi podaci opravdala je plan Direkcije za informacije o izdanju »Informativnog priručnika o Jugoslaviji«, koji u našem životu po svojoj važnosti pretstavlja jednu značajnu publicističku tekovinu. Već danas skoro se ne može zamisliti svestraniji rad na studiji ma kojeg našeg problema bez autentičnih i potpunih podataka ove publikacije.

Sadržina »Informativnog priručnika o Jugoslaviji« upotpunjena je preglednim grafikonima. Pored toga, on sadrži više posebnih priloga koji služe kao naročito sređena svedočanstva pojedinih rezultata. Tako je leksikografsko-dokumentarni karakter publikacije, koji se dosledno sprovodi, upotpunjen. Priručnik nema suvišnih fraza, njegov su sadržaj podaci o ciframa, dati pregledno i sistematski.

Publikacija po svojoj dobroj tehničkoj opremi, na solidnoj visini, i u načinu kompletiranja svezaka pretstavlja potpunu novinu u našoj publicistici.

»Informativni priručnik o Jugoslaviji« doneće, dalje, materijale: o Jugoslovenskoj armiji, o našoj spoljnoj politici, listu naših narodnih heroja sa biografijama ,istoriske datume iz vremena rata, kao i posle rata, našu likovnu umetnost, književnost, elektrifikaciju itd. Pored toga, pojedina, već obrađena pitanja, upotpunjuju se godišnjim podacima, tako da se publikacija proširuje uvek novim materijalom, što njenoj aktuelnosti daje posebnu važnost.

M. D.

NOVA „PJESMA" DORE GABE

(Nastavak sa druge strane)

...ima, koji je sit kavge i suludog neprijateljstva s braćom — i prije, i danas, i ubuduće. Ali Dora Gabe, ipak, i pored svojih »čvrstih pozicija« u červenkovljevskoj stvarnosti, mora osjećati onu poznatu pčelu za kapom — čitajući ove gornje tužne redove. Baš Dora Gabe. Jer ako se ona, može biti, »ne sjeća« ružnih stvari, sjeća se valjda lijepih — iz onog pustog... ovaj, borisovskog! Sjeća se, mora da se sjeća nosatog Cara, i Jolande, i princa, i knjeginje — ta s njima je provela tolike »čudesne« godine! Ah, lijepog li onog dvorskog života, ah onih bahanalija na padinama Vitoše, u Vranji — raskošnom carskom letnjikovcu na domaku gladne i preplašene Sofije! Onih pijanih orgija na kojima je, kako se pričalo, Boris ispijao šampanj iz Dorine cipele, možda baš tada dok su njegovi »junaci« divljali po onoj bojničkoj livadi ,uzvikujući zvjerski: »Nema mjesta za titovce!«... Bojnik je gorio, i ljudi su padali pod snopljem kuršuma, i konji su njiskali rastržući nevine ljude ,a ona je ispijala pijane zdravice Caru i doglavnicima u ime »novog poretka«, u slavu krvi i požara, isto onako podvornički i ližisahanski kao što je ranije, pisala poemu u slavu knjeginjice i pjesmu novorođenom princu...

Ali ona »zna znanje«. Od dvorskog čovjeka, od koburškog intimusa, ljubimca i himničara Dora Gabe se lako presaldumila — samo kad je trebalo i kad se ukazala mogućnost — u socijalističkog »borca«! Već prema vjetru. I mora se priznati: veoma, veoma brzo se snašla Dora Gabe. Brzo je napisala »Velu partizanku« (!) i »socijalističke« »Pjesme« 1946 god. Ubrzo je postala kulturni ataše u Varšavi (u rangu savjetnika), još brže se iščaurila u vrlog kominformovca, »boreći se«, tako, za »više« ciljeve, za »interese« radničke klase, za »Socijalizam«, a, kažu, i za »Komunizam«! Jednom riječju — za sve ono što se uključuje danas u poznati čudovišni mehanizam sovjetskog apsolutizma: Informbiro. Uskočila je, dakle, i ona u to vrzino kolo sa svim svojim balastom sumnjive prošlosti, prošlosti koju ne prećutkuju uzalud, i bez neke, i sami Červenkovljevi vitezovi (u svim udžbenicima, istorijama književnosti ,antologijama i sl. zaobilazi se njena književna i društvena djelatnost u razdoblju od 1934 do 9 septembra 1944, valjda po onoj nušićevskoj: »Preskoči to, gosin Vićo!«).

I zaigrala je Gabe. Zaigrala sitno kolo kominformsko... Začuo se, eto, i njen glas u bezumnoj i jalovoj hajci. »Nema mjesta!« — krvoželjno kliče Dora. Znači li to — ima Bojnika? Šta priželjkuje zapravo Dora Gabe, na kakvu to zdravicu ona računa? Da li je zbilja totalno zaboravila svoju mutnu prošlost koja nije tako daleka, borisovsko prijateljstvovanje koje nije bilo mršavo? Ili računa na zaboravnost drugih? Ali ostavimo pitanja. Dora Gabe našla je opet svoju pravu mjeru, svoj »izraz«. Ovo blagočestivo informbiroovsko vrijeme vraća uporno i konzekventno izgubljeni »Sjaj« koburške Bugarske. Povratilo je ono i staru, onu pravu, onu intimnu riječ Dore Gabe: »nema mjesta«... zaista naprednom, zaista demokratskom, zaista socijalističkom, koje se uprkos svega i preko svega sigurno probija i razvija. Nema mjesta — da, kod njih, u njihovom taboru. A to je logika stvari: kominformovcima je bilo potrebno da ih brani i takav »borac« kao što je Dora Gabe — koja, zna se, ne pjeva džabe; da i ona svojim sipljivim altom »doprinese« tužnom i žalosnom horu. Potrebni su im govornici, što više govornika. Potrebni su im amoralni advokati — lažljivci, intriganti, račundžije, trgovci domovinom, prevaranti. Potrebne su im riječi ravne postupcima. Jer »ko može sve da kaže, počne sve i da čini«. To je rečeno, mislim, kod Balzaka.

Dušan KOSTIĆ

Dovidjenja na idućem jubileju

(Nastavak sa prve strane)

Igrao je i ljubavnike sa velikim uspehom, ali je sa istim uspehom kreirao i svaku drugu ulogu. On je bio Beograđanin ... Na žalost umro je vrlo mlad, od tifusa ... Mnogo koječemu lepom i korisnom naučio sam se i od nezaboravnog glumca i još nezaboravnijeg čoveka čika-Mite Spasića, koji je u početku igrao ljubavnike, a kasnije karakterne uloge ...

— Režija i reditelji?

— Na prvom mestu Isajlović je imao uticaja na mene: svojom disciplinovaošću i pedantnošću. I posle dve god. pretstava koju bi on režirao ne bi popuštala, a to će reći ni mi koji u njoj učestvujemo ... Izgledalo je kao da je on još pored nas ... Pa onda Jurije Rakitin koji je bio majstor da koristi glumcu i da razvije do maksimuma njegove pozitivne lične umetničke osobine. On je prosto znao da ih izmami ...

U razgovoru sa Evgenijom Pinterović

Evgenija Pinterović-Gena nije pobegla na pozornicu kao mnogi naši stariji glumci, nego je, posle svršenog Liceja u Zagrebu, završila tu i Konzervatorijum, pa onda otišla dalje na studije, u Beč, gde je provela četiri godine. Ali, pre odlaska u Beč, ona peva u Zagrebu u »Rigoletu« i »Manonu« dve manje role sa uspehom. To je kao neka vrsta audicije za stipendiju u Beču. Godine 1919 vraća se u Zagreb, a 1920 već počinje svoju glumačku i pevačku karijeru u Beogradu.

— U svojoj tridesetogodišnjoj pevačkoj i glumačkoj karijeri vi ste imali prilike da se sretnete i da igrate sa mnogim našim i stranim umetnicima?

— Da, bilo ih je mnogo, kao što je bilo i mnogo mojih uloga. Godine 1920, aprila 14, počela sam svoju karijeru na beogradskoj sceni u »Trubaduru«. Igrala sam sa umetnicima iz dramskog faha, Dragom Spasić, koja je kreirala Leonoru, i drugima, pa onda sa prvim operskim pevačima Ertlom, koji je igrao grofa Lunu, zagrebačkim tenorom Kamarotom, koji je pevao Manrika ... pod dirigovanjem Staše Biničkog. Ja sam igrala Acučenu, posle koje sam odmah angažovana.

— Zašto ste izabrali baš ulogu grofice u »Pikovoj dami« za ovu svoju proslavu?

— Zato što je sve moje znanje pevačko i glumačko u njoj skoncentrisano.

— Prvi vaš veliki uspeh?

— Moj prvi uspeh vezan je za izvanrednog reditelja Teofana Pavlovskog, muža koloraturne pevačice Neonile Volevač koja, mislim, danas ima svoju školu u Parizu. Sa Pavlovskim sam spremila Ljubišu u »Carskoj nevesti« i Marinu u »Borisu Godunovu«, baba Rihu u »Caru Kaltanu« i Maru Nikšinu u »Sutonu«, ako se ne varam, i tako dalje. Od njega sam se naučila scenskoj spretnosti, a zatim on nas je učio i svim finesama oko izrađivanja role. Posle Pavlovskog, radila sam sa Heclom, nemačkim reditelјem. Sa njim sam spremala ulogu u »Veselim ženama«, »Falstafu«, i u »Četiri grubijana«. On je režirao i prilikom obnove »Pikove dame«, a kasnije bio je moj reditelj i u svim ostalim ulogama do rata. Značajne uloge u »Salomi«, »Soročinskom sajmu« i »Koštani« izgrađivala sam sa rediteljem Josipom Kulundžićem. Rad sa njim je i danas za mene vrlo koristan i veliko zadovoljstvo.

— Vaš najveći umetnički doživljaj?

— Susret sa velikim Georgijem Baklanovim u »Faustu«, »Hofmtnovim pričama« i »Demonu«. U sve tri ove opere igrala sam i ranije, ali ono što sam sada doživela kao umetnik, nikada neću zaboraviti. Baklanov je na mene učinio skoro veći utisak nego i sam Šaljapin, sa kojim sam takođe igrala. Bio je usto i daleko skromniji od Šaljapina. Nije imao one Šaljapinove nadmenosti u odnosu sa umetnicima. Drugi moj veliki doživljaj umetnički bio je kadgod sam igrala sa Miloradom Jovanovićem, a naročito u »Borisu Godunovu«. Moje su uloge nekako uvek vezane za njegove uloge, i to je za mene, kao i za većinu učesnika u tim operama, bilo veliko umetničko zadovoljstvo. Kad se on pojavi na sceni, mi se ponekad skoro i ne vidimo. Toliko je on vladao scenom i pevački i glumački, naročito svojim izvanrednim umetničkim likom. Drugi veliki umetnik koji je ostavio na mene izvanredan utisak bio je Rus Georgi Smirnov, koji je igrao u »Pikovoj dami«, pa onda francuski bariton Marsel Žurne, pa Italijan De Luka, pa tenori Rijavec, Šimenc, Solari, Birdino, Tomić, Zinovjev, Rajčev i drugi. Ako me pitate o umetničkom doživljaju u dodiru sa umetnicima rekla bih da je najveći moj umetnički doživljaj bio kad sam pevala sa Adom Poljakovom u operi »Madam Beterflaj« i sa Ksenijom Rogovskom u »Pikovoj dami«. Od Ade Poljakove trudila sam se da primim i njenu impostaciju koja je bila idealna.

— A šta biste imali da poručite publici? upitao sam slavljenicu.

— Doviđenja na idućem jubileju!... Ja mislim da pevam još deset godina, pa posle da se posvetim pedagoškom radu. Ja i danas gledam da sve ono što mislim da je dobro kod mene predam svojim mlađim drugovima i drugaricama i pevački i glumački. Jer i meni su drugi pomagali i učili me, pa zašto da i ja tako ne činim.

— Tajna vaše guspeha?

— Nisam nikada dopustila da moje ambicije premaša moje moći. Volela sam bezbroj uloga ,ali sam igrala samo one koje mi zaista odgovoraju, svejedno što po tekstu nisu bile najveće. Nisu bile najveće, ali sam se ja trudila da ih dignem na rang prvih rola i čini mi se da sam u tome često uspevala, oprostite za moju malu neskromnost. Uostalom, ko ne veruje, neka pročita kritike o meni za ovaj dugi niz godina, a najzad tu je i publika ... njena reč ... Ali doviđenja na idućem jubileju, jer sad moram na scenu da probam još malo sa ovim mladima koji učestvuju na mojoj proslavi — završila je slavljenica uz glasan, dobroćudan smeh.

Siniša PAUNOVIĆ

ZA SISTEMATSKU BIBLIOGRAFIJU

Piero Tabak

U svome članku »O potrebi popularisanja nauke i naučnih radova (vidi »Književne Novine«,br. 42, str. 3, od 17 oktobra 1950) piše Ivo Andrić slijedeće: »Bez toga (tj. da dnevna štampa redovito upozorava svoje čitaoce o važnijim publikacijama u našoj zemlji, op. p.) preti opasnost da i važni i korisni, svima nama pristupačni naučni radovi ostanu pokopani u stručnim publikacijama, do kojih dolazi samo uzak krug ljudi« A da se to ne dogodi, potrebno je, kako dalje veli Ivo Andrić, da »naši dnevni listovi koliko god im neumitni zakoni prostora dozvoljavaju, i periodični časopisi, a naročito »Književne novine«,... donose kratke beleške, u kojima bi upoznavali svoje čitaoce bar sa sadržinom raznih naučnih časopisa i publikacija...«

Upravo je ova misao odavna postojala u meni. Ovom bi prilikom htio iznijeti nekoliko misli o ovom važnom problemu.

Svjedoci smo ogromne izdavačke aktivnosti koja se kod nas razmahala u vremenu poslije oslobođenja. Za prvih šest mjeseci izdano je samo u NR Hrvatskoj 539 knjiga, časopisa i skripata (vidi »Slobodna Dalmacija«, Split, broj 1776, od 15 listopada 1950 članak »Pola godine izdavačke djelatnosti u NR Hrvatskoj«). Ako se pretpostavi da će u toku drugog polugodišta izići još toliko publikacija broj će se popeti na 1078. Uz pretpostavku da će ovoliko publikacija izdati još pet federalnih jedinica ,dobićemo cifru od 6468 publikacija. Ovo bi bio prosječan broj publikacija za 1950 godinu u našoj zemlji. Za, recimo ,deset godina broj publikacija bi iznosio 64.680 knjiga. Može li se pretpostaviti da će jedan čovjek moći za deset godina (a za to vrijeme će naša izdavačka djelatnost progresivno porasti) imati u vidu sve ove publikacije ,ili bar one koje se tiču jedne materije? — Nel Uvilek će mu nešto izmaći ,nešto će previdjeti. Zamislimo samo posao bibliografa koji će poslije deset godina imati zadatak da sastavi popis knjiga u FNRJ, da kompletira jednu naučnu biblioteku. Bez sistematski vođene bibliografije to bi bilo nemoguće. Ili, uzmimo drugi primjer. Kakav će posao pretstavljati pisanje historije književnosti u FNRJ od oslobođenja za deset godina? Sve publikacije, knjige, pjesme, proza, književne kritike, ako ne budu negdje registracije i na taj način pristupačne svakome čovjeku ostati će kao zapretano blago. I upravo danas, kad se naša ekonomsko-kulturna stvarnost ne odvija po zakonima stihije, kad je sve uravnoteženo, kad sve služi svojoj namjeni, potrebno je provesti i sistematsku bibliografiju. To je uglavnom i provedeno. U skoro svim republičkim centrima postoje bibliografski mjesečnici, u kojima je ubilježena izdavačka djelatnost u pojedinim republikama za svaki mjesec. U NR Hrvatskoj postoji bibliografski časopis »Narodna knjiga« koji se vodi veoma pregledno. U njemu je registrirana svaka, pa i najmanja publikacija u NR Hrvatskoj. Jedino je zapostavljena dnevna i tjedna štampa u kojoj se štampaju vrijedne publikacije: političke (govori, ekspozei, rezolucije itd. naših najviših državnih rukovodilaca), naučni radovi i razni književni sastavi. Upravo ovaj naučni materijal ostaje zapretan i često zaboravljen. Da se ti radovi pronađu biće potrebno mnogo mukotrpnog rada i napora. Najbolji smo svjedoci koliki napor pretstavlja sabiralački rad naučnog materijala iz ranijih godina. Mladi naraštaj u Hrvatskoj teško će znati šta je sve izlazilo u Srbiji pred Prvi svjetski rat i obratno. Ovakav kaos u bibliografiji mi ne smijemo ostaviti poznijim generacijama. Mi moramo svaki važniji sastav, rad i publikaciju učiniti pristupačnijim svakom čovjeku. Traganje po starim arhivima i periodikama pretstavlja danas veliki posao. A to je mehanički napor koji ne bi smio naučnom radniku pretstavljati ni najmanju zapreku u naučnom radu. Zaista je potrebno postaviti pitanje :kako da se ovaj posao uprosti, da se omogući snalaženje u tom moru publikacija.

U napred citiranom članku, Ivo Andrić predlaže da ovaj posao treba provoditi preko naših dnevnih listova. Ovo stanovište uglednog pisca je opravdano, ali samo u jednom slučaju: ono se odnosi na kolaboraciju među republikama, obavještavanje unutar savremenog kulturnog stvaranja. Međutim, potrebno je ovaj problem još više produbiti, dati bibliografskoj evidenciji trajniju vrijednost. Ovaj je problem najbolje osvijetliti na primjeru. U istom broju »Književnih novina« izišao je članak u duhu sugestija Ive Andrića: Dušan Puhalo piše o sadržaju časopisa »Republike« br. 8—9/1950 g. Tkogod bude čitao ovaj broj »Književnih novina« doznati će i za sadržaj i pisanje književnog časopisa »Republike« broj 8—9, znati će da je u tom broju izišao značajan članak Petra Šegedina »Povodom članka R. Nikolića: »Nešto o partijnosti i književnoj kritici«, da je Šime Vučetić pisao o odrazu folklornog stvaranja u našoj književnosti, da I. Mihovilović piše o tršćanskom piscu S Slataperu itd. I svaki čovjek koga jedna od ovih tema zanima zabilježiće je ili će kupiti broj 8—9 časopisa »Republika«. Sada se postavlja pitanje: hoće li znati za te članke i onaj koji posle pet godina bude htio pisati o istoj temi, ili pak o književnom radu Petra Šegedina? Iz kojih će vrela poznije generacije doznati da je Tanasije Mladenović objavio pjesmu »Venecijanski motivi«, u «Hrvatskom kolu« br. 2 iz 1950 godine, a da je revija »Mladost«, na primjer donijela u svome broju 7—8 iz 1950 godine esej A. V. Lunačarskog »Blok i revolucija« itd., itd. Da bi se to pronašlo biće potrebno prelistavati godište po godište pojedinog časopisa. A ranije smo naglasili da takav posao ne smije oduzimati intelektualnom radniku mnogo vremena.

Sugestija Ive Andrića duhovita je i korisna. Nju bi trebalo da provedu sve naše revije i novine ,ali bi trebalo učiniti još nešto više i trajnije. Trebalo bi sve publikacije, koje izlaze po periodikama jedne republike, evidentirati u jednom bibliografskom časopisu i time bi se omogućilo da se najšira javnost upozna sa svim vrstama tema, naučnih i književnih radova, publicistike itd. koji su objavljeni u pojedinom mjesecu i pojedinoj godini, a u jedno bi se poznijim generacijama pružio najširi pregled bibliografije kroz ranija razdoblja i na taj način olakšao naučni rad.

Preda mnom je, konkretno, bibliografski časopis »Narodna knjiga«. U njemu se nalaze evidentirane sve publikacije za svaki mjesec. Uz kratak opis knjige, dodani su i kraći podaci o piscu knjige i njezinoj vrijednosti. To je provedeno mahom za sve samostalne radove-publikacije. Za revije je provedeno suhoparno nizanje sadržaja. Dnevna i tjedna štampa nije uzeta u obzir. Pri koncu su dodane bilješke i feljton. Na ovaj način »Narodna knjiga« ispunjava donekle naučnu misiju na području bibliografije u NR Hrvatskoj, samo bi bilo potrebno unositi i pregled važnijih publikacija dnevne i tjedne štampe. Zatim bi trebalo pisati opširnije o sadržaju pojedinih revija, a u feljtonu se ne bi smjelo ograničiti samo na problematiku književnosti i bibliografije, već bi trebalo dati reviji širi zamah i više usmjeriti rad u duhu članka Ive Andrića. Umjesto što bi u dnevnoj (periodičnoj) štampi izlazili nesistematski pregledi pojedinih naučnih radova, u ovakovom bi mjesečniku imali izlaziti sistematski pregledi kako svih publikacija, tako i svih članaka iz svih novina, svih tjednika i svih revija, koji izlazi na području jedne republike. U bibliografskom časopisu bi se iznosili samo informativni pregledi pojedinih radova, dočim bi se u dnevnoj štampi vodili kritički i polemički osvrti na pojedine publicirane radove.

Dozvoliti će mi se još jedna primjedba. »Hrvatsko kolo« donosi redovito kraće osvrte sadržaja pojedinih revija. Ovi su osvrti informativni. Mislim da bi ovakovi osvrti mogli izostati. Trebalo bi ih donositi kako je sada predloženo. Tako bi »Kolo« dobilo više prostora za čisto produktivan naučni rad. Revija principijelno treba da bude zbornik naučnih radova: na primjer, »Književne novine« su direktivan tjednik po pitanju kulture i umjetnosti, a bibliografski mjesečnici bi imali zadatak da vode evidenciju o svakoj publikaciji, o svakom radu i da obavještavaju čitalačku publiku o novoizašlim radovima po novinama, tjednicima i mjesečnicima. Dnevna bi štampa mogla donositi kraće informacije o važnijim člancima, koji su od veće naučne vrijednosti ili aktuelniji, ali bi bibliografski mjesečnik morao donositi pregled svih naučnih i publicističkih članaka, kao što sada donosi preglede izdanja samostalnih radova.

Međutim, čitav ovakav rad bio bi izlišan, ako se ne bi, na koncu svake godine u bibliografskom mjesečniku sačinio registar imena i predmeta. Tek tako bi dobili u ruke sistematski pregled cjelokupnog intelektualnog rada i napora za jednu godinu dana u pojedinoj republici. I tako bi svakom čovjeku, naučnom radniku, književniku, bilo sve pristupačno, pregledno. I ne samo da bi takav mjesečnik koristio današnjim kulturnim radnicima, nego i svima onima koji su danas u školskim klupama, a i onima koji dolaze...

Ovo bi praktično značilo: ukoliko je nekom kulturnom radniku potrebno da piše o likovnom stvaranju u FNRJ, on bi jednostavno posegnuo za bibliografskim mjesečnikom. Tamo bi u dvanaestom broju našao registar imena i predmeta i pod slovom »l« (likovna umjetnost) našao bi strane na kojima se govori bilo šta o likovnoj umjetnosti, a te bi ga uputile na literaturu. Time bi otpalo ono mukotrpno traganje i prelistavanje po periodikama i gubitak dragocjenog vremena.

Ovaj predlog ne pretstavlja veliki problem. Bibliografski su časopisi tu. U pogledu bibliografija urednici ovih časopisa imaju dosta iskustva. Treba samo proširiti djelokrug rada: donositi pregled važnijih članaka iz dnevne štampe, proširiti opseg informativnosti sadržaja pojedinih revija i na koncu godine, dvanaestom broju dodati pažljivo izrađeni registar imena i predmeta. Trebalo bi proširiti feljton. I to je sve. A za čitalačku publiku, naučne radnike i buduća pokoljenja — mnogo.

KULTURNE VESTI

DISKUSIJA U UDRUŽENJU KNJIŽEVNIKA SRBIJE POVODOM FILMA »CRVENI CVET« — U Udruženju književnika Srbije, u sredu 1 novembra, održana je diskusija povodom našeg najnovijeg umetničkog filma »Crveni cvet« za koji su scenario napisali Oto Bihalji Merin i Sima Karaogljanović. Na plenarnom sastanku književnika na kome su prisustvovali i neki filmski radnici, među njima i sam režiser filma Gustav Gavrin, održao je referat književnik Aleksandar Vučo. U svom referatu Vučo se uglavnom zadržao na problemu pisanja scenarija, na ulozi pisca u ovom važnom književnom radu. Na temelju Vučovog referata razvila se plodna diskusija o mnogim problemima koji se tiču filmske umetnosti kao i pitanjima saradnje scenarista-pisca sa ostalim stvaraocima filmske umetnosti.

NOVO POZORIŠTE »KOMEDIJA« U ZAGREBU — U Zagrebu je nedavno osnovano novo pozorište, koje je nastalo likvidacijom, odnosno spajanjem dosadašnjeg Zagrebačkog dramskog kazališta i Kerempuhova vedrog kazališta. U novom pozorištu radiće nekoliko darovitih glumaca iz bivšeg Dramskog kazališta kao i članovi Kerempuhova vedrog kazališta. Uz njih je angažovano i nekoliko poznatijih glumaca iz ostalih jugoslovenskih pozorišta. Novo pozorište, koje je dobilo naziv »Komedija«, davaće uglavnom vedar program: klasične i savremene komedije iz domaće i strane književnosti, manje muzičke komedije, satiričke komade itd. Dramski ansambl novog pozorišta počeo je s pripremama uvežbavajući Nušićevu komediju »Dr« kojom će otvoriti sezonu 29 novembra, na dan Republike.

JUBILEJ REDATELJA FERDE DELAKA — Redatelj Hrvatskog narodnog kazališta Ferdo Delak proslavio je, 22 oktobra ove godine, izvođenjem Božićeve drame »Povlačenje«, dvadesetpetogodišnjicu svog umetničkog rada. Ferdo Delak delovao je u toku svoje uspešne i požrtvovane pozorišne karijere u Ljubljani, Mariboru i Trstu, a povremeno i u još nekim gradovima. Zato su mu prilikom njegove proslave, pored pretstavnika zagrebačkog kazališta i zagrebačkih glumaca, čestitali i delegati slovenačkih pozorišta iz Ljubljane, Maribora i Trsta. Ferdo Delak primio je na proslavi svog jubileja i mnogo pismenih čestitaka i darova.

REPERTOAR NARODNOG KAZALIŠTA U SPLITU U SEZONI 1950 — 1951 — Prva dramska premijera Kazališta u Splitu je drama Rasima Filipovića »Zasjede«, prikazana krajem oktobra. Ovogodišnji repertoar obuhvataće i sledeća pozorišna dela: Sekspir, »Na sveta tri kralja«; Goldoni, »Lažljivac«; Strindlerg, »Karlo XIII«; Gorki, »Malograđani« i Nušić, »Gospođa ministarka«, a iz prošlogodišnjeg repertoara biće uglavnom obnovljeni svi komadi.

Opera će postaviti na scenu: »Trubadur« od Verdija, »Soročinski sajam« od Musorgskog, operu domaćeg savremenog hrvatskog kompozitora Antuna Dobronića, »Goran«, i druge opere iz ranijih sezona.

SMRT AKADEMSKOG SLIKARA ANTE PETRIČIĆA — U Splitu, krajem oktobra, umro je akademski slikar Antun Petričić, rođen 1902 godine. Umetničku akademiju završio je u Zagrebu. Živeo je dugo u Parizu gde je sa uspehom radio na primenjenoj umetnosti. Izlagao je u Splitu, Zagrebu i Parizu. Poznat je kao dobar akvarelista i fini liričar, a slikao je uglavnom mrtvu prirodu i pejsaže pod uticajem impresionizma. Bio je član Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske.

FILM »HIGIJENSKO-TEHNIČKA ZAŠTITA RADA« — Završen je najnoviji nastavni film »Higijensko-tehnička zaštita rada« koji prikazuje napore i mere za obezbeđenje radnika u fabrikama i rudara u rudnicima od eventualnih nesreća. Na predlog Savezne inspekcije rada reditelj filma Stjepan Velić, nagrađen je sa deset hiljada dinara, a snimatelj Zdravko Mihelčić sa pet hiljada dinara.

DRAGOCENOSTI RIZNICE MANASTIRA STUDENICE — Redakcija »Književnih novina« primila je od Zavoda za zaštitu i naučno ispitivanje spomenika NR Srbije sledeću ispravku:

»U »Književnim novinama« od 31 oktobra o. g. objavljena je beleška o dragocenostima riznice manastira Studenice. Tačno je da se u Studenici čuvaju mnoga umetnička dela i dokumenti naše prošlosti, ali es među njima ne nalaze predmeti navedeni u pomenutoj belešci. Štaviše, takvi spomenici kao što su: ikona iz X veka, srebrna kadionica sv. Save, putiri iz koji hje pričešćena srpska vojska uoči Kosovske bitke, krstaš-barjak Boška Jugovića — ne samo da se ne nalazi u Studenici, već ih uopšte nema, nisu se sačuvail do naših dana. Predmeti koje navodi pisac beleške mladi su po nekoliko vekova. Pisac je verovatno uzeo legendu o studeničkoj riznici kao istinu, ali ona, na žalost, to nije. Našoj nauci je poznato doba postanka studeničkih dragocenosti koje i bez legende imaju neospornu veliku umetničku i istorisku vrednost«.

Beleška o kojoj je reč napravljena je na osnovu članka »Manastir Studenica — veliki spomenik srpske kulture« koji je objavljen u biltenu »Tanjuga« i u kome su nabrojani svi ovi podaci.

BIBLIOGRAFIJA

Vlado Maleski: **Gurgina Alova,** pripovetke. Izdanje »Nopoka«, Skoplje 1950, str. 57, cena?

Radoslav Petkovski: **Ribarot Klime,** pripovetke. Izdanje »Nopoka«, Skoplje 1950, str. 44, cena?

Srbo Ivanovski: **Lirika,** pesme. Izdanje »Nopoka«, Skoplje 1950, str. 96, cena?

Dubrovačka poezija, zbornik. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 279, cena 80 din.

M. Iljin — E. Segal: **Kako čovekot stana džin,** knjiga III. Izdanje »Nopoka« Skoplje 1950, str. 253, cena?

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štampari a »Rad« Beograd, Kardeljeva 31.